

Godina XV
Nova serija
Broj 197
Beograd
17. V 1963.
Cena 30 din.

KNJIŽEVNE NOVINE

L I S T Z A K N J I Ž E V N O S T , U M E T N O S T I D R U Š T V E N A P I T A N J A

TRIBINA

KO KOGA KREDITIRA: IZDAVAČI PISCE ILI PISCI IZDAVAČE

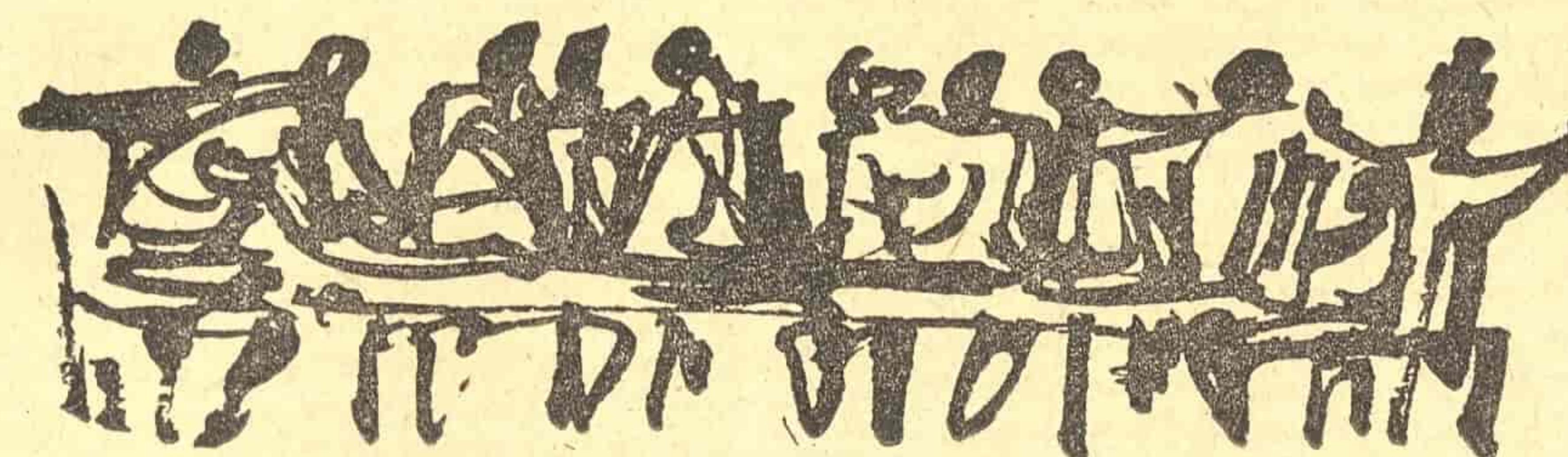
Povod za ovaj članak neka su od najnovijih istaknuta naših pisaca sa izdavačima. Iako odnosi izdavača i pisaca nisu u svemu precizirani pozitivnim zakonskim propisima, postojalo je i dugo se održavalo nepisano pravilo po kome su izdavači davali piscima akontacije na ime autorskog honorara za dela za koja se sklapao ugovor. Neka izdavačka preduzeća čak su i štampala obrasce za ugovore u kojima je tačno bilo predviđeno kojim se redom ima isplaćivati autorski honorar: određeni procenat odmah po obostranom potpisivanju ugovora, sledeći iznos (od 90% od ukupnog iznosa autorskog honorara) po predaji rukopisa i njegovom prihvatanju od strane izdavača, a ostatak (10%) po izlasku knjige iz štampe.

Iznos akontacije bio je različit, ali po svoj prilici najčešće nije prelazio sumu od 40% od ukupne sume autorskog honorara. Bilo da su ove akontacije svote predstavljale skromne iznose, bilo da su dostizale visinu od 40%, one su za pisca značile moralnu i materijalnu podršku, pa se autor na ovaj način osećao stimuliran, prisnje i čvrše vezan za izdavačku kuću. Akontacije nisu bile u stanju da reše materijalne probleme pisaca, ali su im zato pomagale da se rasterete izvesnog, neki put veoma znatnog, delu troškova koji su vezani za materijalizaciju stvaralačkog procesa i koji pridavaju pisca sve dok ne dođe do konačne isplate na osnovu predatog i prihvaćenog rukopisa.

Sada se, međutim, ta situacija poniže iz osnova menjati. Ako se pisac obrati izdavaču, njegov zahtev za akontacijom biće najčešće (ne kaže se u svim slučajevima ili kod svih izdavača) kratko i kategorički odbijen. Pošto su pisci ipak uporni bar u postavljanju svojih zahteva, ake ne u njihovom ostvarivanju, izdavači su bili prinuđeni da izmisliti ili, odnekud, preuzmu formulaciju za takve slučajeve: preduzeće, navodno, nema pravo da bilo koga beskamatno kreditira. Pošto se neki izdavači izgovaraju ovom formulom da bi prekinuli jednu ustaljenu praksu i pošto pisce ostavljaju u nedoumici da li je u pitanju izdavačka samovolja ili propis nadležnog finansijskog organa, piscima za sada ne ostaje ništa drugo nego da sami analiziraju tu formulu da bi se videlo koliko ona odgovara stvarnom poslovnom odnosu koji se uspostavlja između pisca i izdavača potpisivanjem ugovora i preuzimanjem medusobnih poslovnih obaveza.

Potrebno je, najpre, u kratkim po-tezima podsetiti na to u kakvom se sve ekonomsko-pravnom obliku javlja kreditni odnos u koji mogu da stupe dva poslovna partnera. U finansijskom poslovanju pod kreditiranjem se podrazumeva kratkoročno ili dugoročno stavljanje na raspolaganje određenih finansijskih sredstava koja se namenski troše za jednu određenu svrhu. Kreditor može da kreditira isključivo debitora, može da kreditira, istovremeno (a za istu svrhu), sebe i debitora i, konačno, može da kreditira sâm sebe. Pogledajmo sad u kakvom su kreditnom odnosu izdavač i pisac kao poslovni partneri.

Bezbira na to da li je sam pisac ponudio svoj rukopis izdavaču ili mu je izdavač naručio rukopis, odnos koji se između njih formira pre predaje

rukopisa i u toku koga izdavač isplaćuje piscu akontaciju za naručeni ali neprimljeni rukopis nema bitne elemente na osnovu kojih bi se okvalifikovao kao beskamatno kreditiranje pisca od strane izdavača. I to iz tri slike razloga: prvo, naručeni rukopis postaje vlasništvo izdavača, a ne pisca; drugo, akontacija se isplaćuje od sume globalno predviđene za isplatu autorskog honorara; i, treće, pisac ne vraća akontaciju izdavaču kao zajam ili kredit (osim u slučaju ako dođe do spora i raskida ugovora na štetu pisca), jer je nije tako ni uzeo, već je i dalje zadržavao kao deo na koji polaže puno pravo od trenutka potpisivanja ugovora.

S obzirom na ova tri momenta ne može se govoriti o bilo kakvom, kamatnom ili beskamatnom, kreditiranju pisca od strane izdavača. Jedino ako po obavljenom poslu ne dođe do predaje rukopisa ugovorenom izdavaču, nego nekome drugom, može se s pravom govoriti o beskamatnom kreditiranju pisca od strane izdavača, ali i to samo u slučaju ako do raskida ugovora dođe autorom a ne izdavačevom krivicom. Međutim, takve slučajeve, koji predstavljaju izuzetak od pravila i koji sami sobom poništavaju pravilo, mi ovde nemamo u vidu. Ovde je reč samo o jednom od početaka do kraja korektnom poslovnom odnosu između pisca i izdavača.

Ako pretpostavimo da se izdavač

javlja u ulozi naručioca, stvar postaje još jasnija i još manje podleže sumnji. Pošto mu je pisac potreban da realizuje svoj izdavački plan za koji je dobio od svog kreditora (banke) potrebnu finansijsku sredstva, izdavač je predviđao, isplanirao i zajmom kod banke (ili i iz drugih svojih izvora prihoda) iskalkuliseo i u zajam kod banke uneo i troškove potrebine za isplatu autorskog honorara. Kad se izdavaču odobri zajam u kome je predviđena i stavka o autorskim honorarima, nastaje pitanje: kako da se nazove i ekonomski okvalificuje iznos koji izdavač zadržava za sebe u slučaju da ne isplati autoru akontaciju ili, u slučaju te isplate, šta ekonomski predstavlja i znači ostatak od ukupne sume autorskog honorara koji ostaje kod izdavača najpre do predaje rukopisa (60%), a onda do izlaska knjige iz štampe (10%)? Kako ulogu igra ta suma u poslovnom odnosu između izdavača i pisca? Zamislimo za trenutak da je pisac u stalnom radnom odnosu i da umesto celokupnog iznosa plate dobija mesečno samo jedan njen deo koji je procentualno ravan iznosu postotka koji dobija slobodan autor naime akontacije (recimo 40%). Kako bismo u ovom slučaju ekonomski kvalifikovali taj ostatak plate koji izdavač kao poslodavac zadržava za sebe? Nikako drukčije do kao iznudeni kredit, printudno kreditiranje. U suštini — ista stvar se dešava i s autorovim honorarom koji čeka najpre predaju rukopisa a onda izlazak knjige da bi bio naplaćen.

Nastavak na 10. strani

Zoran GLUŠČEVIĆ

Estetika — nauka ili filosofija?

Problem odnosa filozofije i nauke, koji se ovde nalazi u središtu pažnje, ima jedan poseban izgled u oblasti estetike koja se tradicionalno smatra i, u mnogome, još uvek smatra filozofskom disciplinom. Po tom starom pogledu, estetika se adekvatno može shvatiti jedino kao filozofiju, izvedenu iz jedne odredene tačke gledišta, s problematikom koja principijelno prevazilazi svaku posebno naučno tretiranje, pa zbog toga nikakav prekid s tradicijom nije ni potreban ni moguć. Ali je, isto tako, od davnina postojalo mišljenje o objektivnosti estetičkog

predmeta, filozofski naivno shvaćenog, o njegovoj in intentione recta shvatljivo zakonitosti, mada se tek u novovremenom razvoju nauke i, naročito u prošlom stoljeću, ovo mišljenje formulise tako da neposredno treba pristupiti konstituisanju estetike kao posebne nauke, koja se izdvajala iz prvočitnog jedinstva s filozofijom. Budući da se estetika, poput psihologije i logike, može i treba osamostaliti u odnosu na filozofiju i, takođe, u odnosu na druge nauke. Prema tome, dok se s jedne strane metodološki celo respektivno područje smatra načelno pristupačnim pozitivnoj naučnoj vesti i veruje da se najzad otvara put estetici kao samostalnoj posebnoj nauci sa sopstvenom metodom i predmetom istraživanja, s druge strane se misli da se estetika i danas može uspešno negovati jedino kao filozofska disciplina koja se samo iz scientisticke zablude i nesporazum definiše kao posebna nauka.

Naučna estetika, pod kojom se podrazumeva i marksistička estetika, mora se, dakle, s jednog ovde navedenog gledišta smatrati ne samo načelno mogućnom, već i praktično ostvarljivom, dok se, s drugog gledišta, svaki takav pokušaj mora smatrati protivčitim i praktično neizvodljivim, budući da je i tzv. naučna filozofija samo contradiction in adjecto. Pitanje se očigledno tiče samih pojmove nauke i filozofije, naučnog karak-

LIKOVNE PRILOGE U OVOM BROJU
IZRADIO MARIJ PREGELJ

Nastavak na 4. strani

Milan DAMNjanović

stanovnik prosečno jede oko 550 grama hrane dnevno, to jest oko 1.500 kalorija. To je daleko manje od minimalnog standarda koji propisuju Ujedinjene nacije — 2.700 kalorija dnevno. Glad je uvek harala zemljom. 1943. godine po 3.000.000 Kineza i Indijaca umrlo je od gladi. Mada u nekim zemljama postoje ogromni viškovi hrane (od 1954. godine SAD su dale ili prodale pod posebnim uslovima poljoprivredne viškove u iznosu od 10 milijardi dolara u 100 zemalja u kojima živi 1.3 milijarde stanovnika). Međutim, stalni porast broja stanovništva ozbiljno ugrožava i sadašnje stanje. 1830. godine broj stanovnika iznosio je samo jednu milijardu. Trebalо je da prode 100 godina pa da je broj poraste na dve milijarde. Posle 1930. godine, međutim, bilo je potrebno samo 30 godina pa da se broj stanovnika popne na 3 milijarde, zahvaljujući opštem medicinskom i naucnom napretku. Prema današnjim proračunima svake sekunde na svet dolaze tri deteta. To znači da svakog dana treba obezbediti hrana za 260.000 novih usta, a svake nedelje gotovo za 2.000.000. Veoma je značajno što broj stanovnika raste najbrže u onim zemljama gde postoji nestaća hrane. Do 2000. godine u Aziji će biti potrebno hraniti dva i po puta više ljudi nego danas, a u Latinskoj Americi stanovništvo će se u trostrukiti. Ovakvo stanje stvari podstiče na izvanrednu hitnost u rešavanju problema ishrane. Nužno je ne samo obezbediti dovoljno hrane za oko 1.5 milijardi ljudi koji danas žive polugladni, već i za milijarde koje dolaze. Logika brojki je neumoljiva: do 2000. godine mora se u udvostručiti sadašnja proizvodnja žitarica, učetvorostručiti stočni fond i utrostručiti proizvodnja povrća i voća.

Pesimisti smatraju da je to nemogućno. Karl Becker, međutim, iznosi podatke koji pokazuju da sve nije ipak tako crno; sada se samo jedna desetina zemlje obraduje. Mada su mnoge oblasti usled hladnoće, toplosti i brdovitosti neobradive, zemlja za obradivanje lako bi se mogla udvostručiti. Samo u Etiopiji oko 180 miliona jutara najplodnije zemlje leži neiskorišćeno. Primer Izraela potvrđuje da i pustinja može da procveta. Izgleda neverovatno, ali je tačno, da većina zemljoradnika obraduje zemlju kao što su to činili njihovi preci u biblijska vremena: oko 70% zemljoradnika imaju drveni plug kao jedino oruđe. Šta bi na njihovim poljima mogli da urade traktori? Prema podacima FAO gotovo 33.000.000 tona hrane godišnje uniše pacovi i insekti. To je dovoljno za jednogodišnju ishranu svih stanovnika SAD. Moderna hemija našla je lek i za ove štetne. U Indiji, tokom jedne godine, stočne bolesti pokose oko 200.000 grla stoke. U drugim zemljama stočnih bolesti s ovako poraznim dejstvom gotovo nema.

Pose drugog svetskog rata u mnogim zemljama učinjen je ogroman napredak u svim oblastima. Čovečanstvo ništa ne sprečava da svoj progres i da je potvrđuje. Svi ovi podaci vode jednom neizbežnom zaključku: jedino efektivno rešenje ne sastoji se u tome da se ugroženim zemljama šalju viškovi hrane, već da im se stavlju na raspolaganje stručnjaci, tehnička i alatka koji će omogućiti da se i kod njih stvore viškovi. Ovo gledište još je davno izrečeno u staroj kineskoj poslovici: „Ako čoveku daš ribu, nahranio si ga za jedan dan; ako ga naučiš da lovi ribu, nahranio si ga za mnogo, mnogo dana“.

★

V. Ozerov o našoj književnosti

UREDNIK SOVJETSKOG ČASOPISA "Pitanja književnosti" ("Voprosy literatury"), Vitalij Ozerov, objavio je pre kratkog vremena kritičke beleške o jugoslovenskoj književnosti radene na osnovu impresija stečenih za vreme prošlogodišnjeg boravka u našoj zemlji, koju je posetio kao član delegacije Saveza pisaca SSSR-a.

Iznoseći svoje utiske, Ozerov posebno ističe interes jugoslovenskih pisaca

15 DANA

Šta je to šund?

DA BI RAZGOVOR o šundu, o „literaturi“ bez umetničkih i estetičkih kvaliteta, ali sa ogromnim tiražima, o literaturi koja ima negativno dejstvo na konsumente, bio efikasan, potrebno je, pre svega, utvrditi šta je zapravo šund, što je najčešće učiniti distinkciju između šunda i literature koja to nije. A to je i najteži deo posla. Otkad postoji kriminalna literatura, za koju se uglavnom svi slažu da pripada tom rodru, mada su i tu generalizacije nedopuštene, od porasta moderne gradске civilizacije, dakle, književnici, sociologzi, psiholozi i drugi javni radnici rešavaju taj ni malo lak zadatak.

Taj problem je, odskora, i kod nas došao na dnevni red. Da bi se video što mladi misle o tome što je sve šund, redakcija „Mladosti“ sprovedla je anketu u skoro svim glavnim gradovima republika i rezultate te anketu objavila u svom broju od 8. maja. Anketirani su studenti, gimnazijalci i učenici srednjih stručnih škola. Ono što prvo pada u oči jeste činjenica da predstave o šundu nisu potpuno raščišćene. Neki učenici anketi idu tako daleko da u šund ubrajaju svu literaturu koja nije didaktična, koja se učaljava od svakodnevnog života, koja je plod ne-realnog maštanja, sentimentalna. Oni daju i neke konkretnе primere i navode

kupno apstraktno slikarstvo. Ipak, takvi slučajevi su retki. Većina anketiranih za šund literaturu smatra romane X—100, bezvredne stripove, kriminalnu i pornografsku literaturu, koja osim izvesne spoljašnje atraktivnosti doista i nema neku umetničku vrednost.

Anketa „Mladosti“ došla je u pravi čas. Oni koji su najviše pod uticajem šunda, i kojima se šund literatura uglavnom i obraća, reklam su svoje mišljenje I pored izvesnih zastranjuvanja mladi dosta dobro osećaju što je šund a što nije. Jedino javna diskusija u kojoj bi učestvovali pisci, izdavači, javni i društveni radnici, kao i predstavnici širokih slojeva čitalačke publike, svakako bi doprinela da se predstave o šundu razjasne i da se dode do nekih određenih zaključaka u borbi protiv talkve literature.

*

Matematika gladi

MATEMATIKA GLADI — tako se zove članak Karla Bakala, objavljen u časopisu „Saturday Review“ od 27. aprila. Kroz svetlost brojki pisac smatra jedan od najteže rešivih problema s kojim se današnje čovečanstvo suočava — glad.

Dok Amerikanac troši 19% svojih mesečnih prinadležnosti na hranu, jedan stanovnik Nigerije daje na hranu 80% svoje zarade. U Indiji jedan

Nastavak na 2. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

i čitalaca prema tokovima, kretanjima i pojavama u novoj sovjetskoj literaturi, naglašavajući obostrano konstatovanu potrebu da se kontakti i susreti sovjetskih i jugoslovenskih pisaca u budućem razvijaju na bazi prijateljske saradnje, poverenja i međusobnih razumevanja.

Govoreći o susretima s našim piscima, Ozerov razgovarao je u Savezu književnika, u kojima su učestvovali I. Andrić, M. Lalić, D. Maksimović, B. Čopić, V. Gligorić, C. Minderović, M. Orljača, M. Alečković, T. Mladenović, D. Jeremić i drugi, ocenjuje kao veoma sadržajne, a razgovore u redakcijama „Dela“ i lista „Danasa“, odnosno „Književnih novina“ i „Savremenika“, kao izvanredno zanimljive i, po mišljenju V. Ozerova, karakteristične za shvatnju jednog dela jugoslovenskih pisaca.

V. Ozerov s posebnom pažnjom govori o susretu s Josipom Vidmarom, s kojim je pre nekoliko godina polemisao o aktuelnim pitanjima književnosti i o dužnostima kritike. V. Ozerov naglašava da su, kako se njemu čini, mnoge razlike u Vidmarovim i njegovim shvatnjima uklonjene i da postoji mnogo stvari koje ih ujedinjuju. „Josip Vidmar — kaže Ozerov — smatra „modernizam snobizmom svoje vrste“, koji nastaje pod uticajem Zapada. Najopasniji je „talas pesimizma“ koji je taj uticaj doneo, a koji će buržoaski Zapad pokušati da pojačava.“

★

Milerov „Južni povratnik“ u Engleskoj

KAO NEKA VRSTA transokeanskog odjeka onog što se desilo u Americi, kad se Milerov „Južni povratnik“ pojavio pre nekoliko godina, i Britanija je postala Milerova savest — prikazivači se vatreni opredeljuju za i protiv, a prodaja izvrsno napreduje.

Početkom maja izdavač Džon Kolider dobio je narudžbine za oko 100.000 primeraka. I on je, poput mnogih drugih, potenciju potrebe tržišta pa je krajem aprila mogao da isporuči samo 17.000 primeraka knjige umesto naručenih 80.000. Sada se roman žurno doštampava, Engleska je zapanjena svim ovim, pošto je cena Južnog povratnika relativno visoka — 25 šilinga.

Dok se jednim kritičarima knjiga svida, drugi je odbacuju. Jedino je revija „Tajm end Tajd“ odbila da delo prikazi. Kratko rečeno, izveštaj bi mogao glasiti: čitaoci roman ponovo procenjuju, ne shvataju zašto je bio zaboravljen i ne smatraju ga velikim kao onda kad se krišom uvozio iz Francuske. Nema sumnje, i Englezi se menjaju.

Inače, u Americi je prodato 100.000 primeraka u platnenom povezu i 2.000.000 primeraka džepnog izdanja.

★

Dobar posao s dobrom knjigom ili „Ivan Denisović“ u SAD

KAKO SE ČITALAC može obavestiti u „The New York Times Book Review“ od 28. aprila, jedna značajna knjiga, knjiga koja je imala veliki publicitet, pretvorila se u komercijalni fiskasko. Reč je o knjizi Aleksandra Solženicinskim „Jedan dan Ivana Denisovića“, a razlog njenog neuspeha u SAD je u tome što je gotovo svako ko ima udelu u industriji štampanja knjiga umešao svoje prste u taj posao.

Evo, uostalom, kako je tekla čitava stvar. Poznato je da je Solženicinova knjiga štampana u Sovjetskom Savezu,

da se smatra jednim od vidova ruskog „novog talasa“, zna se, takođe, kakvo je interesovanje izazvala i kakav je uspeh imala u svetu. Dva američka izdavača, Daton i Preger (E. P. Dutton and Co., i Frederick A. Praeger), odmah su poslali svoje prevode na posao. Prvi je pokusao da sklopi aranžman za ono što se smatra „autorizovanim izdanjem“, a drugi se koristio prednošću koja se sastoji u tome što između SSSR-a i inostranstva nema izdavačkih ugovora. Uglavnom, obe verzije štampane su odjednom.

Istovremeno, otprilike, počeli su da se šire glasovi o potrebi štampanja džepnih izdanja Ivana Denisovića. Zato je Daton prodao pravo štampanja „Novoj američkoj biblioteci“ (New American Library), a Preger izdavaču Bantamu (Bantam). Uskoro su se pojavila i ta dva izdanja, što znači da ih je već bilo četiri. Posle toga je preuzeće „Lenser buks“ (Lancer Books) ponudilo štampanje džepnih izdanja, koje će obaviti „Klub najbolje knjige meseca“ (Book-of-the Month Club). Ovo izdanje štampano je kao poklon preplatnicima. I, konačno, izdavačka kuća „Foket“ (Fawcett) dodala je još jedno, šesto izdanje.

Proračunato je da je između 800.000 i 1.000.000 primeraka Ivana Denisovića poslatno na tržište. A, knjižari, zamorenici kompletnim zamešljateljstvom, nisu se čak ni potrudili da ova silna izdanja raspakaju, tako da se na knjigama sa skupocenim povezima i džepnim izdanjima skuplja prašina.

★

Mislim, čini mi se, konzumirati...

8. i 15. FEBRUARA ove godine redakcije Tribine mladih i Polja organizovale su diskusiju „Jugoslovenska stvarnost u jugoslovenskoj kulturi“, koju list Polja, fragmentarno, objavljuje u broju od 5. aprila. Diskusija je, potencijalno, vrlo zanimljiva i neophodna; ona je mogla značiti nešto, mogla je biti doprinos, ali je upala u kič i narscoidnu ižvljavanja.

Za žaljenje je jedino što Trivo Indić i Milet Pavlov nisu uspeli da nadu dovoljno snage u sebi i dovoljno podrške oko sebe i da razgovor održe na potrebnoj intelektualnoj visini. Verovatno bi se tada izbeglo nategnutno im provozivanje, stastavljeno od niza „mislim“, „čini mi se“, „nadam se“ itd. i od zaljubljenosti u zvučnivi sklop reči „konzumirati“ koja je eksplorativana do besvesti, u svakoj prilici.

Kvalitet i pravac razgovora odredili su profesionalni diskutanti (Dejan Durković, Petar Milosavljević, Raša Popović i Dušan Makavejev). Tako se i moglo dogoditi da razgovor o jugoslovenskoj kulturi počne besmislenom igrom reči i smisla: „Jugoslovenska stvarnost prisutna je u jugoslovenskoj kulturi, ali da li je jugoslovenska kultura prisutna u jugoslovenskoj stvarnosti“, i da se završi sumnjom (podržanom još i „glasom iz publike“) u postojanje marksističke estetike.

I sve ostalo između ova dva „štosa“ intonirano je nalaženjem frapirajućih poenota i manifestovanjem problematične superiornosti, kako u stavu tako i u misli.

Petar Milosavljević: „Postoji jedna teza koja kaže da naši umetnici ne smiju da se mešaju u savremene probleme. Međutim, meni se čini da naši umetnici ne da ne smiju da se mešaju, nego ne umeju...“

Raša Popov: „Mislim da je naša građanska svest formirana još u prošlom veku, u čoveku o kome smo u istoriji učili. Naime, svaki naš umetnik u prošlom veku je morao biti parcijalizovan“. Sledstveno tome, zaključuje Popov, svaki naš umetnik danas mora biti parcijalizovan, i problem je u tome.

Dejan Durković: „Kako živimo u zemlji gde je budućnost birokrata privremenja, gde ona se nikad nije suviše siguran, kako kod nas funkcije nisu trajno vezane za iste ljudi, našem birokrati odgovara pre svega indiferentna umetnost“. Evo, dakle, suštinjskog odredjenja naše savremene umetnosti, „marksistički“ pronadene osnove za njene slabosti!

Dušan Makavejev: „Ja kao umetnik ne želim da budem otkriven za neka buduća pokolenja. Hoću da u ovom društvu predstavljam neko zrno njegove savesti“. Lepa skromnost! Ali beštvoom od budućnosti zaista se ne može biti ni „zrnce“ društvene savesti. Ili je to, možda, još jedan nestaluk socijalističkih „gnevnih mladih ljudi“? (D.S.)

„Brzo će proći vreme za koje ćete do kraja otpлатiti ovo veliko delo naših stručnjaka iz ove oblasti, a svoje samouzravljivanje pomoći njega nastavite da kraja života“.

Tako, glasi poslednja rečenica velikog oglasa koji se ovih dana pojavio na po celoj strani „Borbe“ i „Politike“ — oglasa koji se od drugih, sličnih, razlikuje po tome što je srochen više kao ohrabrenje, a manje kao pretnja kupcu. Odmah ispod citiranje rečenice štampan je kupon za preplatu, koji počinje korisnim uputstvom: „Iseći, popuniti i poslati“. A onda sledi već uobičajeno: „Ovim se nepozivo preplaćujem...“, pa: „Preplatnik (tačan naziv — prezime, očevi ime i ime); Adresa (mesto, ulica i broj — pošta); Zanimanje (adresa preduzeća ili ustanove); Potpis (i štambilj) poručioca (ustanove, preduzeća), broj lic. karte i gde je izdata“. I na kraju, naravno: NEPOTREBNO PRECRTATI!

Nije rečeno da je takođe nepotrebno priložiti izvod iz matične knjige rođenih, potvrdu o regulisanoj vojnoj obavezi i uverenje da naručilac nije pod istragom. A to je trebalo reći, jer naručilac može ostati u nedoumici da li je sasvim dokazao svoj identitet i građansku ispravnost. Kupac koji nije siguran da li je do kraja održao sve sumnje prodavčeve može se uplašiti od posledica neopozivosti preplate, pa tako na kraju i odustati od kupovine „Male političke enciklopedije“ (u izdanju Grafičko - izdavačkog preduzeća „Branko Donović“ iz Beograda).

Kupac će svakako biti u nedoumici kad iščita silna oglase kojima razna naša izdavačka preduzeća nude knjige na uplatu. U goreopisanom kuponu, na primer, ne traži se da preduzeća (ili ustanova) ove i tačnosti podataka koje je dao privatni naručilac. „Noli“, međutim — koji je broj lične karte ne traži podatak o tome ko je, kada i gde izdao ličnu kartu — zahteva „overu preduzeća, ustanove o zapštenju“ (što je mogućnost da

preplatnik podvali izdavaču, jer će pun iznos uplatiti pre nego što knjiga izide iz štampe. Čemu onda ispisivanje generacijski i udaranje „štambilja“? Zar nisu dovoljni ime, adresa i pare?

Ali, po svemu sudeći, knjigoljupci su nepouzdani element. Zato isecanjem, popunjavanjem i stanjem kuponu preuzimate i sledeću obavezu: „Ukoliko o roku ovde predviđenom ne uplatimo ma koju od ugovorenih uplata, pristajem da se preostalo potraživanje po ovom osnovu naplati sudskim putem“. Dakle, nema puj-pike. Preplata je neopoziva, naplata neumitna, a knjigu ćete dobiti kad je budete dobiti. Ona će možda izći iz štampe 1. maja 1964, kako je objavljeno, a možda će i zakaniti. Možda ćete je dobiti odmah, a možda ćete je prvo videti u izložbi knjiga. (Intervencija objektivnih okolnosti i sl. nikad nije isključena.) Kakva je u tom slučaju odgovornost izdavača prema preplatniku? Kakve su sudske sankcije predviđene za izdavača ako, iz kojeg bilo razloga, ne bude striktno poštovan rok?

Pošto je od naručioca zatraženo da se iscrpo legitimiše, red bi bio da se izdavač povratnim kuponom takode legitimise:

Kakva je solventnost preduzeća? Da li mu je blokirani račun u banci? Ko je preplatnik neopoziv i ne daje pravo na uplatu u sudskim putem traži naplatu novca za još neisporučenu knjigu? Ko su članovi ne redakcijskog nego u pravog odbora, kojima kupac u stvari predaje na upotrebu svoj novac dok ne primi robu? Prezimena, imena očeva, imena! Tačne adrese! Brojevi ličnih karata! Ko ih je izdao, gde, kada i zašto? Potpis! Štambilj!

Možda je sve to nepotrebno. Kao što je nepotrebno i sve ono što se traži od preplatnika — sve osim imena, adrese i uplate na izdavača žiro-račun.

Zato: NEPOTREBNO PRECRTATI!

NISMO FORMALISTI

Ako bi se reklo administrativnim jezikom, Savezna narodna skupština prošlog saziva proglašila je novi Ustav.

Dobrih mesec dana kasnije, na dan 7. IV o.g. redovno kolo može prosto preplatiti (ne neopoziv), a u preplatni kupon treba da unesete ukupno dva osnovna podatka (ime i adresu) i dva potpuno irrelevantna (zanimanje i datum). Sto se ovih potonjih tiče, to je valjda neka tradicija SKZ, a tradicije treba poštovati i negovati — ako su neškodljive — makar i nemale neku praktičnu soru.

Nego, vratimo se „Maloj političkoj enciklopediji“. Preplatni kupon obaveštava preplatnika da će knjigu primiti tek pošta u celosti (odjednom ili u ratama) bude uplata 8.000.— dinara. Drugim rečima, isključena je mogućnost da

pritom ih daje na uplatu samo onima koji kupe sva četiri romana.

Ovo su samo detalji iz jedne zbirke koju još niko nije počeo zaista ozbiljno da raspetljava.

ANRI DE MONTERLANOVIĆ

T u, nedavno, Narodno pozorište u Beogradu izvelo je dramu *Mrtva kraljica* od Anri de Monterlana.

Kritika je delo i njegovo izvođenje ocenila ovako ili onako; ovog puta nije reč o tome kako.

Kao i uvek ranije — sa izuzecima kojih je valjda bilo, ali ih je teško i setiti se — pisci pozorišnih recenzija ispušteli su iz vida da je to delo stranog pisca, pisano na stranom jeziku i da je, otuda, tekst, bolje ili gore, preveden, da bi mogao biti izveden na srpskohrvatskom. Ko ga je preveo i kako? Ako niste išli na predstavu, i kupili štampani program u pozorištu, to će za vas ostati tajna. Imate pravo čak da prepostavite i to da je Anri de Monterlani-ović, u stvari, dramu napisao na srpskohrvatskom jeziku, jer vas niko ne upozorava da je *Mrtva kraljica* prevod a ne originalan tekst. A Monterlanović, sudeći bar po pozorišnoj kritici, nije usamljen u našoj dramskoj literaturi; ima da drugove i Šekspirovicu, Oskara Vajdovića, Bertolda Brechtovu i niz drugih začudo dobrih domaćih pisaca.

Ova pojava je u vrlo bliskom srodstvu sa ubičajenim izveštajima o otkrivanju spomenika tome i tome, u kojima se kaže ko je sve, do potpredsednika opštine, bio svečanost prisutan, ali se ne pomini umetnik — autor spomenika. A nije daleko rod ni hvalospovima tom i tom arhitekti, u kojima se potpuno prečuti izuzetno, ponekad, reklo bi se, čak i genijalno, konstruktorsko-statičko rešenje koje je omogućilo arhitektu da uopšte nešto projektuje, a ponekad mu i pomoglo da dode do rešenja.

Ove godine prijatni i senoviti Piñarini park, koji se nalazi tačno preko puta Skupštine i tribina pred njom, prošao je izuzetno dobro, jer je i pred njim podignuta tribina (vrlo pametan potez) koja je gaženje trave iza sebe učinila bespredmetnim, pošto od nje, oni koji bi izgazili travnjak iza nje, nista ne bi videli.

Ipak, bilo je zelenila koje je postalo žrtva raspoloženja i veselja.

Najružniji (i najtužniji) je ovaj podatak: kad je, u Novom Beogradu, duž Lenjinovog bulvara, prilično grada, htelo što bolje da vidi finskog predsednika Kekonena, jedan gradaš u svojom suprugom ne samo da se uporno ukotvio u tele prokljaloj travi, nego je malo nedostajalo pa da traži intervenciju milicije protiv onih koji su ga oponjiali! A taj čovek je — arhitekta.

Da čovek i razume, posle toga, po-nešto od onog što se zbiva s našom arhitekturom — i sa izgledom naših gradova.

KNJIŽEVNE NOVINE

NEPREVAZIĐENO VREME POSTOJANOSTI

Veljko Petrović: „MOLOH“, „Prosveta“, Beograd 1963.

NAVIKNUȚI na rastaranu, nervoznu frazu modernih pripovedača, čija dela svoju često bizarnu ali današnjem ukušu ipak dragu lepotu otkrivaju samo oku veštog i odanog čitaoca, koji se ne lipi naporne avanture uma u traganju za skrivenim značenjima sasvremene, prepregnute i čoškaste proze, izgleda da smo već izgubili sposobnost da uživamo u jednostavnoj i toploj starinskoj pripovetci, kakva je kod nas pisana početkom veka. Lišena dubokomislenosti i teško svarljivih filosofskih i moralnih problema, fantastike, vizija, dijaboličnosti i mračnih nagona, pristupačna, neposredna, otvorena i široka, s nekom naivnom ljupkošću vđenih, srdaćnih i prostoduhanih ljudi, koji kada do nestaju u brižnom i namrštenom životu današnjice, ta pripovetka čak i kada saopštava najteže životne istine ne gubi draž dobrodušne prisnosti, kakvu pamtime iz pričanja naših baka. U tim prozama što i sada do nas, s vremenima na vreme, dopru odnekud iz prošlosti i zaborava, ne rasprskavaju se tajanstveni simboli niti se rastvaraju pažljivo sklapani asocijativni nizovi i sistemi. One teku mirno, tromo, bez žurbe, i kada se, neprimetno, nametnu čitaocu, kao što mu se nametne neko lice ili nečiji stas, zadive ga svojom postojanošću. Nisu kitnjaste, ali su daleko od toga da deluju ogoljeno i strogo funkcionalno; nisu opterećene ničim što bi im smetalo, ni celomudrenim umovanjem ni sumnjama i psihičkim tenzijama, ali ne ostavlaju utisak praznine, površnosti i neobaveznosti. Nastoje da steknu i očuvaju naklonost čitalaca, kojima, za uzvrat, pružaju toplinu prijateljstva i odanosti.

Pripovetke Veljka Petrovića, koje i danas, kao kasni, poslednji trag jedne davne književne epohe, žilavo prukose prolaznosti, označavajući neugamu snagu i krepki izdanak stare pripovedačke tradicije, pripadaju tom rodu starinske priče, čije je tanke, isušene i krhke grane vreme odavno polomilo. Oko njih svuda je mir i sve je grob; izumrle su davne strasti, pogane su stare žudnje: one odolejavu postojanom starackom snagom ponosite vernosti, otmene jednostavnosti i uspravne plemenitosti.

Najbolje pripovetke Veljka Petrovića imaju nešto od staroga srebra: vrednost im se ne meri cenom koja trenutno vlada na hirovitom tržištu, već po tome koliko u njihovim skladnim formama ima prirodne ljupkosti i nenaometljive draži. Među starim pripovetkama Veljka Petrovića najbolje se poznavaju po tome što i posle više od pola veka ne deluju ni staromodno ni anahronično, mada su i ruhom i duhom starinskoga kova. U postupku kojim su ostvarene ima nečega što ih čini svežim još i danas, kada su kao prevažidena tradicija označena gotovo sva dela nastala u klimi duha u kojoj je stasao i sazreo ovaj živi saučesnik i svedok novije istorije naše književnosti.

Znalački i vešto odabранe, pripovetke u zbirici objavljenoj pod neadekvatnim naslovom *Moloh*, u izvesnom smislu objašnjavaju u čemu je tajna mladosti i svežine pripovedačkih proza Veljka Petrovića. Kada su one pisane, srpska pripovetka se s naporom oslobođala bledunjavih veselinovićevskih

slika iz seoskog života, pokušavajući da idiličnost pastoralnih pejzaža nadoknadi i dopuni realističkim prikazima dramatičnih i klobnih moralnih dilema, koje su potresale naše društvo u procesu prvobitne akumulacije kapitala. U pripovetkama i romanima Svetolika Rankovića, Radoja Domanovića, Petra Kočića, Stevana Sremca, Iva Čipika i Borisava Stankovića naslućuje se duh jedne komplikovanije društvene strukture, koja svojom etikom ruši osnove starog patrijarhalnog sveta: na domaku sela rada se grad. Objeležavajući prelaz od folkloristički zasećene seoske priče ka realističkoj gradskoj pripovetci, koja slobodno zadije u sama čvorista socijalnih odnosa, moralnih šokova i duševnih kriza, kao snažan topli veter s beskrainjih panonskih ravni, pripovetke Veljka Petrovića donele su u srpsku književnost obnovljeni duh poluurbanizirane vojvodanske proze. Od Šerije i Jakova Ignjatovića, preko Veljka Petrovića i Isidore Sekulić, do Miloša Crnjanskog, ta pripovetka se, kao svetlucava, životadna nit, protegla sve do naših dana, stvarajući čitavu tradiciju ravnica i učarske pripovetke koja, uprkos govoru neshvatljivim neskladima i zapanjujućim neujednačenostima, srpskoj pripovetci obezbijeduje jedan poseban ton, bez koga bi ona bila ostrijh, manje plemenitih crta, grublja i siromašnija.

Ne oslobodivši se sasvim tradicionalnog pripovedačkog kulta rodne grude, zemlje i kućnoga praga na kome je, u svoje vreme, podjednako gradio i svoju poeziju („Novi Antej“, „Čovečja zemlja“, „Povratak“ itd.) i svoju pripovetku („Bunja“, „Zemja“, „Salašar“), Veljko Petrović je smelije nego ijedan pripadnik njegovog literarnog naraštaja ušao u protivrečnosti vojvodanske malovaroške sredine („Plunj“, „Moloh“, „Jovanče“, „Perka Perkuša ili mosje de Riu naš budući neprijatelj“, „Maturantski sastanak“, „Naš učitelj“, „Četvrtog razreda“, „Karlovacki doživljaj 1889. godine“), dajući ceo niz izvanredno upečatljivih, prevashodno

ženskih, majstorskog, danilovskog rukom ostvarenih portreta, kojima je u celokupnoj našoj književnosti teško naći takmaca i prema. Njegov Ravangrad, koji je u svojoj imaginarnosti stvaran gotovo isto koliko i Foknerov Džeferson u Joknapatafii, pun je na jedan specifičan način urbaniziranih ličnosti koje, kao čardaci između neba i zemlje, raspete lebde u nekom vačuumu vremena koje kao da je stalo („U ohladnolome domu Negovana“) i prostora koji kao da je poremećen i ispreturnan („Sremska šala“, „Ni imena mu ne znam“), dok se u njima propinju i zatežu ambicije, strasti, nagoni i žudnje, stapanjući se u široku panoramu jednoga sveta razlivogog po nepregledu monotone ravnicu i obolelog od čudnog panonskog bola.

Vraćajući nas u taj minuli, jučerašnji svet, koji, strogo uvezši, i nije imao čvrste konture određenog doba, regionalnog tla i karaktera, pripovetke Veljka Petrovića, odabrane u ovoj knjizi, oživljavaju onu davnu književnu epohu u kojoj su se, kod nas, radali gradski roman i gradská pripovetka; epohu u kojoj su priče Veljka Petrovića bile nagovještaj obnove i modernizovanja pripovetke, kao što su, svojom mešavinom gradskog romana i sentimentalne ispovesti, Uskokovićevi *Došljaci* bili literarni događaj prvoga reda; epohu bez koje se, ma koliko da je danas zasjenjena prolaznom slavom savremenih vrednosti, ne mogu ni pratiti ni razumeti razvoj i rast moderne pripovetke. Zaobišavši, s pravom, dobar deo Petrovićevih ratnih priča, i gotovo sve one koje obraduju motive iz beogradskog života, ali, na žalost, i nekoliko priča bez kojih se pripovedačko delo Veljka Petrovića teško može smatrati neokrnjenim („Bunja“, „Sremska šala“), *Moloh* znači više nego bilo koja druga knjiga izabranih dela nekog pisca: to je trenutak u kome život reču progovara vreme koje je sačuvalo svežinu i ostalo neprevazideno.

Predrag PALAVESTRA

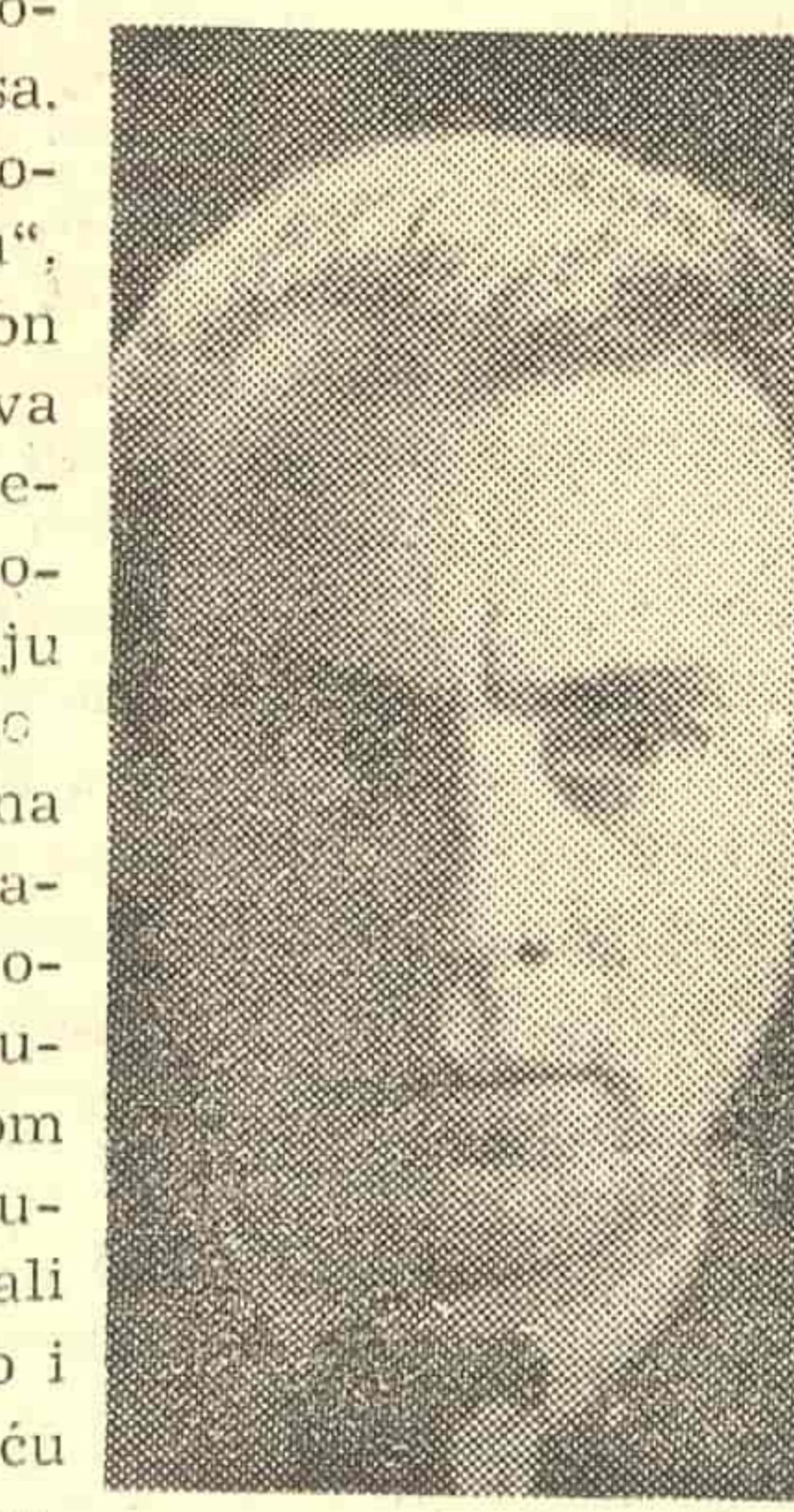
Pesnik

koga treba čitati

LJUBIŠA JOCIĆ bio je i od ranije poznat kao pesnik koji više od svega drugog voli san, fantazmagorije bunovnih noći kad se budi uspavana podsvest, oblasti fantastičnog u kojima logika svakodnevnog života biva neprestano ismevana. Knjiga *Kurir na Prozoru* dobrom svojim delom pokazuje Jocića u nešto izmenjenoj svetlosti i u mnogo složenijem vidu.

Kao da se trgao iz svojih košmarnih stanja, iz svog nadrealističkog delirijuma, Jocić sada izgraduje jedan drukčiji, realni svet, svet jave načinjen u prvom redu od istorijske građe. Veštački događaji narodne revolucije nadahnjuju ga i ispunjavaju osećanjima veličine i ponosa.

U nizu pesama („Zelengora“, „Kurir na Prozoru“, „Noć na Sutjesci“ itd.) on nadahnuto i sveže opeva kolektivni zanos boraca, tegobe njihovog puta do pobede i slavlje na kraju borbe. Bez obzira da li govori o borbi ili patnji na strelištima i u koncentracionim logorima, Jocić evocira zbivanja patetično, suggestivno, s jasno izraženom idejom da je naček u speo da se u patnji prekali i da sačuva veru u dobro i lepotu kao svoju najveću vrednost. Humanistički

paša i revolucionarnih pesnika. U odnosu na francuske uzore, koje Jocić takođe voli i poznaje, on podseća na Aragona i Elijara iz postnadrealističke faze kad su oni pevali bol i prkos porobljenje ali nepobedene Francuske.

Ljubiša Jocić: „KURIR NA PROZORU“, „Prosveta“, Beograd 1963.

Knjiga *Kurir na Prozoru* ne sadrži, međutim, samo ciklus pesama s ratnim motivima. Nekadašnji poštovalec Miša, pesnika bizarnih i grotesknih tema q ljudskoj nesreći i deformisanosti, i dalje živi u Ljubiši Jociću. Sada je taj glas, koji ga vezuje za njegovu literarnu prošlost, postao puniji, zvučniji, originalniji. Dok je pre često pokazivao samo veština, literarnu tehniku, sada pesnik izražava svoje misaone preokupacije i svoja osećanja stanja s mnogo više ubedljivosti. Istina, ima u zbirici pesama praznih i izveštacih, gradenih po šablioni na nadrealističke poetike, u modernom marinističkom duhu, pomoću zvučnih asocijacija i igre reči koje postaju cilj same sebi:

Besanica ili bez sanice, bez senice na grani trajanja, bez stanice suvih stenica pustih vremena...

Ali sva je sreća što takve formalističke igrarije nisu pretežne u knjizi. Tamo gde je zbirka sva ojadena, krivava od rana koje život zadaje, ispođedni ton je iskren, doživljen i spontan. Treba istaći u ovom pogledu pesmu „Ne luduj“, bolnu ispovest punu umora, rezigniranu bilans prošlosti, pa se uveriti u snagu Jocićevih emocija ponekad skrivenih iza bezbrižnog stava i verbalne lepršavosti. Dok čita najnoviju Jocićevu knjigu, čitalac više putu stiće uverenje da pesnik ispod maske nonšalantnosti skriva svoj dublji, tužni lik. Ljubiša Jocić želi, pomalo šersetki, da nas zavara i obmane metaforičnim vatrometima retorike i da ostane nevidljiv iz dimnih zavesa dugačkih rečeničkih tokova. On se često prerušuje u dvojnika koga izvodi na scenu, dok on ostaje po strani, puštajući to drugo, izmišljeno lice da galami, čavrila, da sastavlja kalambure i pravi gegove. U pesmi „Ne luduj“ progovara o sebi, o svetu u kome živi bez klovnovske maske, jednostavno i melanholično.

Ima u knjizi *Kurir na Prozoru* doista uspeh pesama koje se pamte. Jedna od njih je i „Pustinja straha“, čiji početni stihovi atmosferom napuštenosti i strave toliko podsećaju na Kirikova platna:

Ulica je slomljena i pusta i sama i ukleta kuće su kao vezani konji mirne i nesrećne vezani konji između mrтvih konja konja koji ginu i padaju i čute i dugo duge...

Mogli bismo navesti i mnoge druge primere Jocićevih inspirativnih trenutaka koji obasjavaju njegovu knjigu i izdvajaju je iz tekuće pesničke produkcije. Njome se autor konačno obeležava kao pesnik zrelog dara koji je dostigao svoj zenit, koji zasluzuje da bude i pažljivije čitan i više cenjen nego dosad.

Pavle ZORIĆ

Poezija na intelektualnim osnovama

Jovan Hristić: „ALEKSANDRIJSKA ŠKOLA“, „Prosveta“, Beograd 1963.

SVAKO KO JE imalo truda uložio u pokušaj da savlada prepreke koje otežavaju kontakt između auditorijuma i one vrste autentičnog intelektualnog pesništva, kakvo u svetu postoji već više decenija, a kod nas se povremeno javlja poslednjih desetak godina, svako ko je odbio da krene linijom manjeg otpora na kome se razlozi smanjenju interesuza noviju poeziju uopšte nalaze isključivo u pesnicima, morao je u mnogočemu da izmeni svoja shvatavanja i proširi uverenja o tome što je sve poezija i šta čini i ne čini poeziju. Tačko je, izmedu ostalog, ponekad istina da se saobrazi sa logičnim nastavkom nečega što je voleo, morao da se pomiri da shvatavanje po kome poeziju čini samo verbalna lepota, ispoljavanje emocionalnog i misaonog bogatstva koje će izazvati budenje čitaočevih čula, pripada prošlosti. Morao je da se navrne nekad na maksimalnu semantičku posrednost, nekad na neizostavnu predspremu potrebnu za pristup takvoj poeziji, na mnoga čitanja od kojih iz svakog može da proizide novo razumevanje, a retko sigurnost da je to baš ono pravo, s tim, naravno, što se često izlagao opasnosti da čitav taj potencijal dobre volje i priručnih sredstava utroši u obične mistifikacije. U svakom slučaju, čitalac je imao priliku za izvanrednu intelektualnu aktivizaciju.

ORFEJ MEĐU ŠLJIVAMA

Antologija pesnika seljaka, sastavili Dragiša Vitošević i Dobrica Erić, „Svetlost“, Kragujevac 1963.

ONO STO SE ODMAH može uočiti jednako meri važi i za Dobricu Erića. Ako bismo njemu imali šta da zamenimo, to je što je kao urednik ove antologije bio prema sebi isuviše kritičan i što nam je na taj način uskratio zadovoljstvo da ponovo uživamo u nekolikim njegovim pesmama. Iza njegovih pesama stoji jedan jasan i određen stav prema svetu i njegova pesnička poruka nalazi puteve do nas i izaziva odjeke daleko u nama. Taj određeni stav prema životu i svetu nedostaje u izvesnoj meri Srboljubu Mitiću. Ali on taj nedostatak stava nadoknade izuzetnom emotivnošću. Pesnik razudenog senzibiliteta, on se prema svetu ne određuje, ali se podaje utiscima koje iz sveta prima i vrlo ih prisno doživljava. U najvećem broju slučajeva on za taj svoj doživljaj ume da nade odgovarajući izraz i da nam ga saopšti na način koji ne može da nas ostavi ravnodušnim.

Ova antologija, i pored izvesnih pada pa i drastičnih promašaja o kojima nismo govorili, u svemu daje potpuno tačnu predstavu o poeziji koja se kod nas na selu piše. Da je ta slika, zbog podoštrenijih merila, ispaljana manje verna, ova antologija bila bi, možda, nešto bolja.

Predrag PROTIC

Poezija na intelektualnim osnovama

Nastavak sa 3. strane

stavu koja je o njima u potomstvu ostala. U centru njegovog nastojanja je pokušaj da iz tih drevnih bojama obeleženih tema i ličnosti izdvoji ono što je stalno aktuelno: problem vremena koji nosi zaborav i svome zubu podvrgava nekadašnje dokaze čovekovog uma i njegove snage, smisao punoće života koja je ostvarena jedino u svestranosti. nepredviđenost onoga što nas u životu čeka id. U ovom ciklusu Hristić ujedinjuje smiren, deskriptivan, realistički, gotovo, postupak, sa manjom koji su inauguirali Paund i Eliot, a koji dozvoljava korišćenje fragmentima iz drugih autora smatrajući ih sastavnim delom opštelijskog iskustva.

Ima nešto što je svima pesnicima zastupljeno u ovoj antologiji zajedničko. To je izvanredno osećanje prirode i za prirodu. Oni u prirodi i njenim dražima, njenim lepotama i uvek novim bojama nalaze razloge uzbudnjima i kod mnogih je prisutna želja da se sa svim tim što ih uzbudjuje i što većoj meri prisno vežu i srode. Neki, kao Milena Jovović, koju su sasvim nespretno i nesretni uporedili sa Emili Dickinson, doživljavaju sebe kao integralni deo prirode, dok drugi, kao Srboljub Mitić, imaju prema lepotama koje ih okružuju odnos uzbudnjeg i zadržljivog posmatrača.

Ako bismo želeli da izdvojimo nekoliko pesnika koji ostaju u sećanju, koji mogu da budu dragi i čije pesništvo daje ovom zborniku pravo opravdanje, onda bi to bili Milena Jovović, Dobrica Erić i Srboljub Mitić. Kod Milene Jovović razvijeno osećanje jezika, smisao za jezik i muzikalnost, koja je, svakako, izuzetna, mogu da nas zavedu i da ne uočimo neke druge kvalitete njene lirike. To su, pre svega, topilina i neposrednost koje zrače iz većine njениh stihova. Ona ume da kaže mnoge istine o životu na način koji ne ostavlja nikakve nedoumice da li je taj, ko ih je rekao, bio pesnik ili ne. To u pod-

Bogdan A. POPOVIC

Izložba Marija Pregelja u salonu Moderne galerije

JEDNA IZUZETNA IZLOŽBA

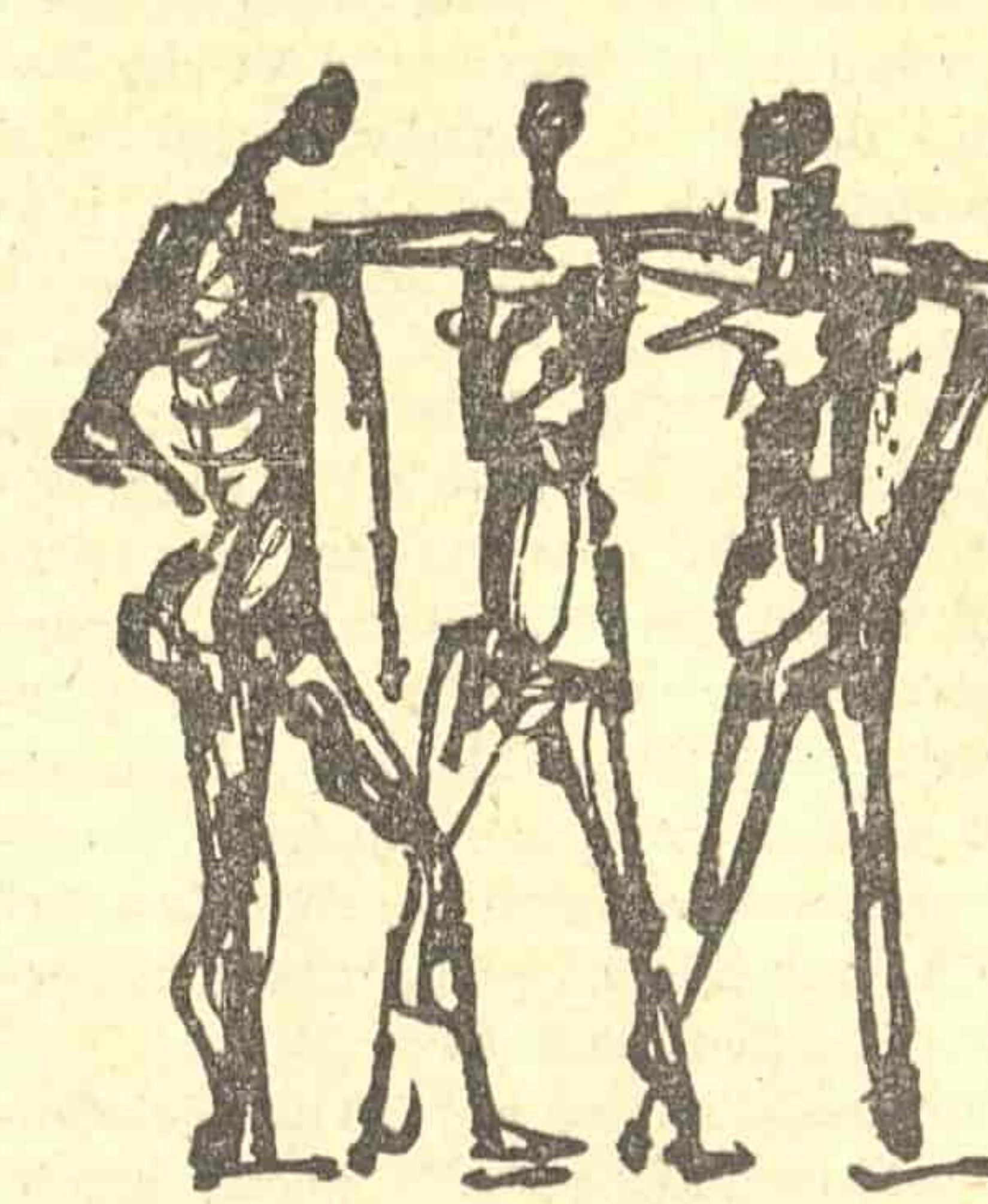
KAD JE IZLOŽBA ostvarenje umetnika, kada su dela transponovani trenuci određenog doživljaja, a njihov niz traka misli potekla iz jednog drugog, ličnog, umetnikovog sveta — onda takvu izložbu treba posebno istaći. U našem gradu, u kome je u sve većem broju izložbi sve manje onih koje, zaslužuju pažnju i poštovanje, Pregeljeva treća samostalna izložba u Salonu Moderne galerije dogadaj je, po kvalitetu i snazi, ravan doživljaju velikog koncerta.

Izložba koju je slovenački umetnik pokazao Beogradu obuhvata dela nastala za poslednjih šest godina. Ova je retrospektiva znalački odabrana jer pojedine slike u njenom sklopu vrlo jasno markiraju evoluciju bitnih, ne samo likovnih nego i idejno filozofskih, problema Pregeljeve izrazito meditativne umetnosti. Promene koje se ovako ispoljavaju — grupisane na ovoj izložbi u tri etape — velike su ali logične i likovno opravdane, te je time i njihovo sagledavanje olakšano.

U dijalogu s Pregeljevom delom privučeni smo naročito umetnikovim odnosom prema određenoj ideji kao imperativu stvaranja, ona je za umetnika što i stalno prisutan motiv, udahnut u svaku temu, uzrok i cilj ostvarenog dela, osnova na kojoj nastaje kontinuitet izraza. Sastav je osoben način, stvarajući u pojedinim fazama kroz nekad i vrlo komplikovana likovna rešenja, na koji Pregelj uspeva da u sklop elemenata kojim gradi sliku sačuva dominantan zvuk svojoj određenoj ideji. Začetak te ideje nači ćemo u slikama iz vremena koje je prethodilo delima sa sadašnjem izložbi. Ako u našoj radozlosti kreнемo u umetnosti Marija Pregelja od čoveka ka njegovom delu, sećajući se baš tih ranijih slika i grafika, odmah ćemo uočiti kako naglašen problem u idejnoj sadržini slike, problem koji bi se, možda, mogao formulisati kao traženje smisla postojanja i uloge čovekove ličnosti u njemu. Ovo pitanje koje miči umetnika, s vremenom i njegovim promenama, doživljava i u umetnikovoj svesti niz metamorfoza. Jako markirana doživljajem rata i života u zarobljeničkim logorima, Pregeljeva mašta je kroz likovno transponovanje u delima posleratnog perioda realizovala čoveka čija se ličnost gubila u ponavljanju sebi sličnih, prikazana

kao larva u sačama logorskih ležaja. Trake ovih kompozicija, insistiranjem na ponavljanju sličnih elemenata, građene su kao sumorni frizovi ujednačenih ritmova, među kojima nema mirnih površina. O svetlosti življena govorila su ova sećanja samo prodornim akcentima crvene i plave boje.

Kasnije, sazrevajući u snazi i mogućnostima likovnog izražavanja i pošto se mašta odmorila od mnogoljude ljudske bede, Pregeljeve slike pokazuju i novu koncepciju istog problema. Način staje tada niz kompozicija iz domaćeg ambijenta u kojima se broj figura u odnosu na raniji period smanjuje, ali

zato mirni, sivo plavi pasaži dobijaju novu vrednost i šire se površinom slike, ističući uravnoteženi ritam ambijenta u kome izrasta koloristički vrlo živo satkan, robustan mozaik figure. Faktura hitrog poteza, pastozna i čulna, koliko teži za isticanjem individualnosti čovekove ličnosti, toliko donosi i eho umetnikovih nemira. Harmoničnost je prividna, intenzivan kolorit s prizvukom folklornih akorda ne skriva umetnikovu sumnju. U želji da prođe u smisao problema koji ga muči, umetnik postavlja sebe u centar zbiranja, insistirajući na nizu, slikarski često monumentalnih, autoportretu. Na ovim slikama javlja se prvi put prostor kao odlučujući element. Njega će Pregelj razvijati sve više, brišući iz njega trageve mirnog života svakodnevice, tražeći u njegovom beskraju iluziju o mestu i značaju sebi sličnih, prikazana

chronologiji, prve na sadašnjoj beogradskoj izložbi.

U sledećoj etapi ovog osobog traženja umetnik radikalno menja izražajna sredstva. Faktura postaje lazurna, gama svetla, akordi čistih boja, gotovo nežni. Figura se sve više odvaja od realne percepcije, ranije markatna konturna gubi svoju funkciju u izdvajaju pojedinih formi. Slična znaku utapa se figura u meka koloristička sazvijača čiji opšti tonalitet asocijira plemenitost stare tkanine. Ličnost se na ovim kompozicijama prividno povukla iz transponovanog, vrlo osobenog, doživljaja vedre klime i novog ambijenta. Ova svetla faza predstavlja u umetnikovom dosadašnjem opusu kratkotrajnu oazu optimizma u kojoj se postojanje ličnosti osmislio intenzitetom doživljavanja svog okoline i sebe u njoj („Stari grad“, „Amfiteatar“).

Nova fazu markiraju čovekolike figure, uznenimreni živi znaci što se otinaju nepoznatim prostorijama izraštajući u simbole umetnikovih sumnji. Igra faktura na ovim poslednjim slikama dobija opet svoj puni značaj. Da bi beskraj prostora raščlanio, učinio ga manje okrutnim Molohom čovekove ličnosti, Pregelj ga gradi i razgradi u pravilne, različito isfakturirane segmente, čije jednobojne površine umetnik markira ostrvcima visoke paste ili unošenjem novih materijala: kockicama mozaika, spiralom konoplje. Zvučnost intenzivnog kolorita građena je na principu kontrasta s prodorima crvene boje. Ritmovi su mirni, široki. Ubačen, vrlo sveden crtež deluje asocijativno, kao eho veze sa stvarnošću („Crvena trpeza“).

Radoznao i izrazito cerebralan duh umetnika služio se uvek primenom novih tehnika likovne tehnike. Zanimljivo je, međutim, da je mere Pregelj uspeo da ove novine održi na stepenu sredstva koje se vrlo disciplinovano potiču u umetničkoj sadržini dela. A ova je originalna i duhovita, s prizvukom ironije, uzbudljiva u načinu na koji aktivno angažuje koncentraciju gledaoca, tretirajući čas lako čitljivo, čas gotovo hermetički — ali uvek savremeno — jednu temu staru koliko i ona umetnost u kojoj je čovek tražio odjek svojih i pitanja i odgovora.

Katarina AMBROZIC

Nastavak sa 1. strane

teru filozofije i prirode filozofske nauke u shvataju estetike i definisanju njenog naučnog statusa.

Sam mnogočlan termin filozofija značio je za Helene nešto drugo od onog što on danas za nas znači, i ta prvočitna upotreba ovog termina je u toliko važnija što ukazuje na onu za evropski način mišljenja tako karakterističnu vezu naučnog i filozofskog. Nasuprot svakoj mistici i iracionalizmu, specifično evropsko mišljenje je bitno naučno-filosofsko mišljenje. U Helenu, i na uzoran način u Aristotelu, termin filozofija značio je da se samo prvo filozofiju, ono što se danas uglavnom razume pod filozofijom, već i nauku uopšte. Bez obzira na to što Heleni nisu imati tačne predstave o razlici između faktičkih i vrednosnih sudova, o funkcionalnom karakteru naučnih zakona, kao i o drugim pojmovima koji na bitan način ulaze u novovekovnu teoriju nauke; bez obzira na to što se njihovo filozofsko mišljenje nije ni izdaleka oslobođilo bio-tehno- i sociomorfni modeli predstava (E. Topić), njihov pojam filozofije ostaje i danas u određenom smislu vredan pažnje baš zbog toga što obuhvata i naučna znanja uopšte. Heleni su pod filozofijom podrazumevali opšti sistem ljudskih shvatanja; racionalnost je bila inherentno svojstvo njihovog mišljenja. Tako je prvi uspon evropskog duha do filozofije ostvaren ne u secesiji od naučnog mišljenja, već

ne u secesiji od naučnog mišljenja, već njenica ostaje od značaja za dalji razvoj evropske filozofije. Racionalnost se ne može identifikovati s racionalizmom, kao što se naučnost ne može izjednačavati sa scientizmom.

Zbog toga se u Helenu, pored filozofskih estetičkih teorija, mogu naći i prvi prinosi naučnoj estetici i nauci umetnosti, kao što su svodenje lepote na racionalno odredljive i konstruktivne elemente, pojam mere i kanona, psihološka teorija estetskog dejstva, teorija tipičnog itd. Linija racionalnosti u estetici započinje dakle u Helenu, produžava se ka Renesansi (Alberti, Leonardo da Vinci i dr.), ka evropskom racionalizmu (Baumgarten) i engleskom empirizmu (Berk, Hogart) i, preko Kanta i Hegela, dopire do „veke nauke“. Dominirajući uticaj posebnih nauka i prirodoučni stav dolaze tada do izraza i u estetici koju Fehner želi da zasnuje, po uzoru na fiziku, kao eksperimentalnu nauku. Vunt i, naročito, Kilpe i T. Cien negovali su dalje eksperimentalnu estetiku. Međutim, naučna estetika još je snažnije napredovala u drugim pravcima koji ne samo da nisu imali eksperimentalni karakter,

već su upravo poricali eksperiment kao naučnu i egzaktnu metodu u estetici. Liniju racionalnosti u estetici prihvataju u našem veku, pored marksista, i predstavnici semiotike i teorije informacije u estetici, zatim tzv. semantičke estetike, i, najzad, značajni pojedinci koji, polazeći od moderne teorije nauke, žele da estetiku zasnuju kao samostalnu posebnu nauku (R. Baje, T. Manro, E. Surio, Fr. Kajnc, P. Rafa i dr.). Zahvat za naučnom estetikom, shvaćenjem kao antropološka estetika, istakao je snažno i Manfred Til, verujući da i sama filozofija nužno mora imati naučan, sistematski i konstruktivni karakter.

Prema tome, ako su ovde nabrojane važnije tačke u razvoju estetike, shvaćene kao nauka, onda se mora imati u vidu, kao što to pokazuje upravo navedena ideja M. Tila, da se i sama filozofija može shvatiti kao nauka, i u vezi s tim treba podsetiti na činjenicu da su mnogi istorijski filozofski sistemi izvedeni prema modelu posebnih nauka, naročito matematike. Međutim, filozofija se može shvatiti i kao akt egzistencije, i postoji dugi niz značajnih filozofema u prošlosti i sadašnjosti, čija je osnovna ideja egzistencijalistička. Ako se filozofija shvati kao nauka, onda

ESTETIKA — NAUKA ILI FILOSOFIJA

MAJSKA PANORAMA PESNIKA

Radomir RAJKOVIĆ

MARIJA, TVOJE KRALJEVSTVO

Marija, male laste u tvojim nedrima
kao stari listovi kestena donose čudno sunce.
Nejasni i bestidni otvarali smo vrata zaspalih soba
i rugali se onima koji su bili iznenadeni.
Samoča pada po tvojem telu i stvarima.
Toj samoči nudimo svoje godine i svoje usne.
Jednaki smo pred njom kao što smo isti u snu:
dodirujemo se čutanjem, objašnjavamo mržnjom.

Marija, radujem se belim andelima snega
koji hladnim krilima greju našu kožu.
Samo oči znaju tu ljubomoru koju slutim.
Zatičem zgrčene cvetove u postelji:
dajem ti njihovu mladost, uzimam svoje uspomene.
Mešaju se reči koje izgovaram i reči koje ti izgovaraš.
Svadaju se prsti i hvataju vazduh u sobi
kao da večno traje taj nesporazum sa telom.

Marija, dok dodem iz svog kraljevstva,
ti nećeš uspeti da sačuvaš kraljicu
koju sam prošački izmislio i dao joj tvoje ime.
Zidovi se ne stide siromaštva,
jer to su zidovi između kojih se događa ljubav.
Sveća gori kao strukovi bosiljka na pogrebu,
iok stvaram živu noć od mrtvih kostiju,
ugrađujem rebro po rebro, kraljevstvo po kraljevstvu!

Slobodan MOMČILOVIĆ

ULICA

Učitro
kad počinje spački plenum
svih što žive sporu i ružno

kad
u reverie zimskog kaputa
stavi malo dima od cigarete
kad
u mojim laktovima zapevaju
neke dve potpuno prazne flaše

ulica
ulica je bilo ime naše mačehe

deočice izvinite na drskosti
možda vaš sin jednog dana
na času straha neće znati lekciju o meni
izvinite
da li vam još uvek predaje istoriju
profesorka kojoj sam rekao da je trojanski konj
deočice vaš sin
ne pričajte mu da sam voleo njegovu mamu
to nisu priče za decu
deca vole kolače i dobrog tatu
deočice sa ulice
ulica je bilo ime moje mačehe

ulica je i jutro kad se završava defile
svih što nemaju krevet
u kojem moraju biti najkasnije do dvadeset jedan čas
ulica prestaje kad žene polaze na pijacu
žurim zar niste čuli
nepoznati gangster kidnapovao šumu istraga u toku
Štomašni penzioner na lutriji dobio kartu za put do boga
pesnik trideset dana dobrovoljno proveo u zatvoru
Tito govoriti da ne treba to tako
ulica je bila ime njihove mačehe

Dragoljub S. IGNJATOVIC

KUKAVICA

Sad, i uvek, u šumi koju nazval mojom vrišti žuta ptica.
Sad, i uvek, pastiri, čuvši je, biraju za ženu padavici.
I ja bih da je, doživljenu, potražim na visini.

Pomoći mi neće krotka mudrost zveri.
Ni pad u ponor, ni čisti otrov vode.
Sedmi njen doživ kad iščezne u sluhu koji pesmu trpi,
osmehnut, daču tišina smrti da me meri.

Na komandnom mostu gusarske galije ko se to šepuri?
Ko se to, pri gozbi, hvali otetom čednom pletenicom?
Obilazim puteve božje i ljudske, ja ili sen oslobođena,
i vidim, u bistrom ku-ku, da je neka kazna dosudena.

Proročica broji. A sunčev krug, krv mnoga pretvara u vola.
Kao nakaza, sanjana reka, carski, šljak pod lobanju.
Spokojno slavo budućih tihih noći, ko sam, sada?
Zar neupeči trač, zar poziv da se sazrela sramota žanje?

Sad, i uvek, žuta ptica vrišti, mirna u vreme nu.
Znam kad je, ali gde je moj pad, moja pesma.
Sad, i uvek, u šumi koja nije moja, na kraju svesti,
vrišti žuta ptica, nevoljno, mirna na semenu.

pisma uređništву

Biografske greške o Dušanu Vasiljevu

netačnosti: Vasiljev je rođen 19. jula 1900. godine, ne 19. juna; građansku i učiteljsku školu učio je i završio u Temišvaru a ne u Vršcu (Vršac, štavšće, verovatno nikada nije imao video); novinarstvom se takođe bavio u Temišvaru a ne u Vršcu; za vreme kratko-trajnog boravka u Beogradu 1919/20. godine nije bio upisan na Pravni fakultet; i, konačno, umro je 1924. a ne 1923. godine. Međutim, i pored svih ubedljivih dokaza za Z. Milisavca, i pored toga što njegova studija zasad predstavlja najpozdaniji izvor za upoznavanje života D. Vasiljeve, još uvek se u napisima posvećenim njemu pravila grube omaške i dezinformacije. Bojne rečene, još uvek se nekritički i nesavjesno preuzimaju biografski podaci o Vasiljevu, koje je netačno saopštio Velimir Živojinović u svom predgovoru „Izabrani pesmama“ D. Vasiljeva (Srpska književna druga, Beograd, 1932), a koje je Milisavac argumentovano osporio. A da sve to ispadne još neprijatnije, ove netačnosti se pro-

Svetozar BALTIĆ

PRIZNANJE

Itako opet tu sam, tumačim svoj glas,
provetrvavam bilje i vreme u kostima
Sliku ptice ostavih svojoj nadi, vodenoj
jednoj svetiljci što u pustosu se zaljubljuje.

Ne verujem ti pečurku na propianku dana,
ne verujem ti dugo preko mene u prošlost.
Ne ti zemljo nad kojom se klatim
jer imam razloga da volim druga čuda,
jer imam razloga da nikad se ni sebi ne vratim.

Hoću u ovom bezvazduhu da se potpišem,
hoću opet da te pojedem gorka jabuka smeša.
Sve što se desilo ovde prepuno je greha
i zato drugačije od srca u svojoj krv dišem.

Božidar MILIDRAGOVIĆ

VELIKA NEDELJA

Sunce Ženo
sa tvoje strane dolazi
Cvet Ženo
sa tvoje strane dolazi
velika nedelja bilja
Proleće Ženo
sa tvoje strane dolazi
Plod Ženo.

*

Sedam biljnih dana to je velika nedelja
dok još uvek spavamo u senci zime
svlače se žene sa očima od zelja
I pevaju da nam probude ime
sedam biljnih žena to je velika nedelja

Ojara žita posejana rukom, žene
još uvek pamte obred venčanja,
od mladog meseca pa do četvrte mene
zaljubljeni smo u naša biljna imanja
o jara žita posejana rukom žene!

Karneval uoči jutra kad cvet
prometne se u plod i pesmom se spasi
svečano leto u zametku stoji i čeka svet
ozbiljan dan u bilju da proglaši
kraj karnevala kad u plod prede cvet

Vera BLAGOJEVIĆ

TVRĐAVA SMRTI

1
Gorde rane u vatri stasaju
Mrtvaci se s travama rastaju
U pohode tvrdavi polaze
Da osvoje ptice što dolaze.

2
Zagradeni konji vrani
Zatočene bolest hrani
U potopu traže spasa
Od vazduha nema glasa.

3
U smeni mrtvaci zalivaju kosti
Suzama što liju zemaljski gosti
Dok podne cveta dlanove na suncu
Zvezdama lete sprženi na kolcu.

Svetislav NENADOVIĆ

RAJSKA NARAV PTICE

Za lov na fazane potrebna je
samo jedna ptica
samo paperje uvijeno u pupoljak
samo olistalo polje
večne vode
i nestabilne trave
u kojima prebiva srebrni tetreb

Ptice su ozbiljne
prema dobu
u očima daljine
ucrtane poput reči
u gnevnu ptice teknu
kao što reka teče
na mestu gde ptica ugine
i čovek odumire u kamenu

Boško BOGETIĆ

P E S M A

Pesmo zveri moja kula straha
Dok stabljike niču iz zvezdanog praha
Ljubim tvoju zabludelu kišu
Posle koje vetrovi i reči mirišu
Tesno ti je u mojim gradima
Moje grlo ostaje mrtvo Zvezde kojima
Poželeh miris u čauri cveta
Neuspele ljubavi patnja su i seta
Koga boli moja vatra moje čelo?
Pesmo leči mi srce jer boli telo
Jedini preostali naslov kao zadužbina
Izgovorju topinu dok praznina
Ponavlja vreme pred cvetom kao jezu
Proreci mom nebu kometu il brezu
Pustinji koja meša pesak
Jedino budan sa beskrajem u blesak
Ko veruju u nevidljive zavoje mog suncokreta?
Pesmo oduzimaš vazduh oku i ništa ne cveta
U noći kada sanjam njen glas iznad divljih trav
Umesto reči niču vetrar u senci zaborava
Pevaj lepotu nade kada reči pomere obale
Frulja puna tišine gde su tužne ptice stale
Uvek te nosim sa cvetom na usni
Klijas u srcu u poljupcu dok ona sni
U lišču i višnju u osmeh toči
O ako izgovorim njene oči
Izgovorju sam te cvete lepsi od noći
Pesmo sazdana u mojoj nemoći

Ružica BOŠKOVIĆ

ŽELJA

Ja bih sve ptice probudila da pevaju sa mnom
i prvo cveti da te opije mojim dahom.
a onda i trava visoko da poraste
da se skrijemo u njenoj zelenoj kosti;
Uz nežne reči da posmatramo nebo
i dočekamo hiljadu zora i milion lata.

Ležim u granju protkanom mislima lišća
i sanjam zavijena u pokrivače neba,
pogledom tražim jedinu zvezdu svoju
opet se budim: viđik je moj proleće.

Sa njim je stigla i moja malena želja
sa njom lutam vedrinom svih onih dana
s kojima volim-i sveče i proleće
i život dok živim samo u pesmi s tobom.

Iza orahove šume
juze utri oporim lišćem,
iza orahove šume
ponovo postanu ptica.

Rajko SJEKLOĀA

PESMA OBEŠENOG

Predeli se sažimaju
i ko strele zarivaju
u moj vid

Ječi zvono neba

Najiše me tučak
nebeskoga zvona

Onigde kraja
Nigde mru rebara

**Na zadnjem valu
tišine
moje reči
moje uplašene ptice
odleću u blesak tame**

Njiše me tučak
nebeskoga zvona

IV

Tvoja je kosa
trg umrlih snova
a tvoje ruke
ljljaška detinjstva

**tišinu sanjam
u rešenju dana
na lomači proleće
tragam za jedrom golubova**

VI

**Na rastanku
ostavi mi oči
i tvoju dušu.**

XIV

**U noći
mnogo izmišljenih imena
u noći
mnogo odbačenih žena.**

tiki šapati...

Bezbrij imena izgovorenih u noći
a jedno jedino ostaje u nama.

VX

**O, smrti, prisrbna šudi
kad u tebe uperim pušku.
Bez smeđe lepotice
jer si starija od mene.**

dine, u Kikindi, a na inicijativu i o trošku Narodnog odbora opštine Kikinda.)

All je, valjda, najneopravljiva omaška koja je učinjena u Prosvetinoj „Maloj enciklopediji“ (Beograd, 1959), u kojoj je (na str. 217, sv. I) kao godina pesnikove smrti navedena 1923 (isto kao i u Stanojevićevu „Narodnoj enciklopediji“).

Naravno, ovo nisu jedine greške koje se tvrdoglavljaju ponavljaju kada se piše o Dušanu Vasiljevu. Mogla bi se, naime, napraviti čitava jedna mala „antologija“ površnosti, neistina, zabluda i dezinformacija koju se, kojekad, napisane i potom prepisane o Dušanu Vasiljevu. Otkuda je do toga došlo, nije sada i ovde red da se o tome raspravlja. Ali i ovo nekoliko primera dovoljno je, smatramo, da pokažu da je površno i brzoploto pisanje, bez konsultovanja najnovije literature o predmetu, u najmanju ruku pesavestan i stetan gest.

Nenad KOŠIĆ, Beograd
Cetinjska 24

NA TEMELJIMA NARODNOG MELOSA I RITMA

Osmadesetogodišnjica rođenja Petra Konjovića

Muzički rad Petra Konjovića grana se u dva pravca u kojima se kroz punih šest decenija razvijala njegova intenzivna stvaralačka delatnost i u kojima je on izgradio svoja najznačajnija dela: to su kompozitorski i muzikološki oblasti. Sav njegov ostali rad, nastavnički u školama i organizaciono-rukovodeći u operskom pozorištu, Muzikološkom institutu SANU (čiji je on osnivač) i druge uključuju se kao dopuna njegovih glavnih preokupacija.

U širokom i valovitom toku njegovog muzičkog razvoja pada naročito u oči da je Konjović celog života ostao veran idejama i estetskim načelima koje je ispovedao još u mladosti, na početku svog kompozitorskog rada, što govori o dubini i čvrstini njegovih umetničkih uverenja. Još pre odlaska na muzičke studije u Prag (početkom ovog veka) komponovao je svoju prvu operu *Zenidbu Miloševu*, u kojoj je, kao jedan od prvih kompozitora kod nas, primenio u velikoj formi ideologiju muzičkog realizma Stevana Mokranjca. Ovaj poduhvat imao je, u to vreme i u tiam uslovima, značaj prekretnice za razvoj srpske muzike. Kroz ceo XIX vek srpska muzika je bila u osetnom zaostatku u književnošći i slikarstvom. Prema značajnim ostvarenjima u književnosti Dositija, Vuka, Sterje, Ignatovića, Branku, Njegošu, Jakšiću, Zmaju, Lazareviću i drugih, ili u slikarstvu Konstantina Danilića, Arse Teodorovića, Katarine Jovanović, Nikole Aleksića, Uroša Kneževića, Novaka Radomića, Đorda Krstića, čijim se platićima i danas divimo — staje skromni muzički pokušaji Nikole Đurkovića, Šlezinger-a, Kornelijske Stankovića, Aksentija Maiksimovića, Jovana Pačua, Mite Topalovića, za koje se može reći da ih je davno prekrio zaborav. Tek sa Davorinom Jenkom, Josifom Marinkovićem i Stevanom Mokranjem dobijamo kompozitore od značaja i trajnije muzičke vrednosti. Značaj Konjovića i njegove generacije (kojoj pripadaju još Miloje Milojević, Stevan Hristić, Milenko Paunović i Ko-sta Manojlović) leži u tome što su snažnim usponom uzdigli do stepena savremene srpske muzike do stepena savremene evropske muzike.

Dobar poznavalec kulturnog života Evrope i savremenih problema iz raznih grana umetnosti, naročito muzičke i pozorišne, Konjović prilazi kompozitorskom radu sa širokim estetsko-filosofskim pogledima i složenim komponisano - tehničkim zahtevima. Ne bi, stoga, bilo neobično da je ovaj muzičar - intelektualac, osetljiv na kulturna strujanja savremene Evrope, potražio u svojoj umetnosti oslonac na neki vladajući, moderni pravac svog vremena. On to ne čini, jer je dobro osetio i shvatite težnje i potrebe svoje rodne sredine. On se ne povodi za hučnom bujicom koju izazivaju novoromantičarska muzika Riharda Strausa, niti za neodoljivim šarmom Debussyevog impresionizma, njemu je dalek "Skrabinov simbolizam, a isto tako ne privlači ga ni Sembergov razračunavanje s tonalnom muzikom. Nasuprot vladajućim pravcima u Evropi, Konjović je ubeden da još nije završena istorijska uloga nacionalnih škola, naročito ruske (Musorgski, Rimski-Korsaković) i češke (Janaček), i da se na ove blistave tekovine može nadovezati jugoslovenska savremena muzika. Zato prihvata narodnu muziku (ili ako parafraziramo Vukove protivnike, govedarsku muziku) za osnovu

Milenko ŽIVKOVIĆ

KA MARKSISTIČKOJ KRITICI

Nastavak sa 5. strane

tra da njih svaki romansijer mora da uzima u obzir. Mada ceo skup novih psiholoških činjenica o ljudskoj podsvesti ne može sam po sebi da objasni čoveka, njegove akcije, misli i emocije, svaki romansijer, ukoliko bi zanemario te činjenice, bio bi "isto toliko neukoliko i glup". Mada romansijeri, koji su se u svom stvaralačtvu služili isključivo postignućima moderne psihologije, nisu uspeli da vide čoveka u celini, kao društveno biće, pisi socijalističkog realizma moraju se sluziti i njihovim iskustvima u stvaranju celokupne ljudske ličnosti.

Foks priznaje da dela za koje se smatra da pripadaju tom novom realizmu imaju veliki emocionalni značaj, ali da ta emocionalnost nema svojstva umetnosti već svojstva prvozadnjeg novinarstva, pošto pisi tih dela ne povećavaju znanje o čoveku, niti produbljuju čitaočevu svest i senzibilitet. Dužnost pisca nije da propoveda, misli Foks, nego da daje stvarnu, istorijsku sliku života. „Reči ništa

uprkos izvesnim simplifikacijama i, često, propagandnom tonu kojim je ovo delo pisano, Roman i narod omogućuje sagledavanje jedne zanimljive ličnosti koja nije dospela do kraja da iskaže ono što je imala da izrazi. (Foks je poginuo u Španiji iste godine kad je njegova knjiga objavljena.)

Uvek dosledan, Foks je i u svojim

razmatranjima o romanu bio veran uverenju da „revolucionari prihvataju sve vitalno i korisno iz nasledstva prošlosti i ne odbacuju ništa iz sadaštva što se može upotrebiti da bi se izgradila budućnost“.

Dušan PUVAČIC

KAKO SE KALILA SATIRA

Novi satirični program Slobodana Novakovića u izvođenju Satiričkog kabarea KOMARAC

DUHOVITOST Slobodana Novakovića, pisca i ispisknika Satiričnog kabarea Komarac beogradskih studenata, nesvakidašnje je bujnosi, lucidnosti i bezobziruka, nalič na točilo pod kojim varnica sustiže varnicu, šala šal grize za rep, a gegovi se nižu kao potomstvo u rekorderke krmače, sve jedan drugom do uveta. Novakovićeva humornost, međutim, ma koliko bila golicava, vragolasta i vrcava, veoma je ograničenog dijapazona, pasionirana gotovo isključivo cehovskim literarnim, teatarskim i žurnalističkim anegdotama na koje su kadri da rezoniraju samo profesionalno deformisani duhovi čiji su bliški znanci ili oni sami apostrofirani u nekoj od tih mnogobrojnih pošalica.

Humoristički žalac Slobodana Novakovića veliki je snob i probirač, kao da je odrastao u otmenim salonima, u časama od finog porcelana i iza mirišljavih zavesa, i svikao se samo na tanku kožu malobrojnih posetilaca tih privilegovanih odaja. Taj vetropasti i šarmantni insekt, navikao ponajčešće da progriza tanane devojačke spavačice, nemoćan je da zabije svoje rilo u debelu slonovsku kožu, u oporu i kvarno meso od kojeg se kvare razmaženi trbusi. Satira Slobodana Novakovića, odnosno skup zanosnih viceva koje Novaković velikodušno naziva satiron, štivo je samo za odabранe poklonike humoru koje ima malo zajedničkog s britkošću, srditošću i žestinom širokog populističkog satiričarskog delovanja na ljudje. Umesto da ošine i oprli kao što to čine sve časne koprive, ne straši se grmljavine, Novakovićev tekst zadovoljava se golicanjem kao popino prase, kao guščije pero koje je najgorljivije kada mu se pruži prilika da u svoj kritički fokus uzme evidentni nedostatak satiričnog žanra na našim folklorom...“

U toku svog dugog života Konjović je napisao niz dela koja u savremenoj jugoslovenskoj muzici zauzimaju istaknuto mesto. Pri rešavanju konstitucijskih problema složenih oblika njegovu pažnju privlače tri vrsta muzičkog izraza: dramski, simfoniski i kamerni, koje on obrađuje i rešava s podjednakim interesovanjem za oba velika prostora (kako on to sam kaže) — vokalni i instrumentalni. Na tim putevima on je postavio sopstvene stilske temelje koji se, kao što je rečeno, zasnivaju na elementima narodnog melosa i ritma. Za tumačenje njegovih stilskih obilika značajna je i njegova teorija vokalnog stava, u kojui su postavljeni principi za obradu pevane reči, tačnije rečeno, za muzičku intonaciju reči, to jest za korišćenje latentnih muzičkih (melodijsko-ritmičko-dinamičkih) mogućnosti našeg jezika (oslanjanju se, pritom, na istraživanja i umetnička ostvarenja znamenitog češkog kompozitora Leoša Janačeka). Kao praktičar on je svoje teorijske postavke primenio u kompozicionim oblicima: solo pesmama (*Lirika i Moja zemlja*), horovima, kamernoj i simfoniskoj muzici, a naročito u svojih pet opera — *Zenidbu Miloševu*, *Knezu od Zete*, *Kostanti Seljacima i Otadžbinu*. Najzad, Konjović je dao značajan prilog i našoj muzikologiji svojim studijama *Knjiga o muzici*, *Stevan Mokranjac i Miloje Milojević*, u kojima se prikazuje kao eseista i kritičar originalnih misli i pronicljivog duha.

Naša muzička istoriografija, za koju se ne može reći da je naročito revnosa u ispunjavanju zadataka prema našoj muzici prošlih vremena, već odavno duguje da o ovom izrazito kompozitorskoj ličnosti putem naučne analize da svoj sud. Kao jubilarni datum, osamdeseta godišnjica od rođenja Petra Konjovića označila je jedan od ozarenih simbola na razvojnom putu srpske i jugoslovenske muzike.

Milenko ŽIVKOVIĆ

Naša muzička istoriografija, za koju se ne može reći da je naročito revnosa u ispunjavanju zadataka prema našoj muzici prošlih vremena, već odavno duguje da o ovom izrazito kompozitorskoj ličnosti putem naučne analize da svoj sud. Kao jubilarni datum, osamdeseta godišnjica od rođenja Petra Konjovića označila je jedan od ozarenih simbola na razvojnom putu srpske i jugoslovenske muzike.

Petar Konjović je ubeden da još nije završena istorijska uloga nacionalnih škola, naročito ruske (Musorgski, Rimski-Korsaković) i češke (Janaček), i da se na ove blistave tekovine može nadovezati jugoslovenska savremena muzika. Zato prihvata narodnu muziku (ili ako parafraziramo Vukove protivnike, govedarsku muziku) za osnovu

U DOSADAŠNJEM nacionallom filmskom kontekstu reditelj Aleksandar Petrović spada u red onih veoma retkih filmskih stvaralaca kojima puki kvalitet nije jedina kreativna i estetsko-estetska vizura, već koji s promenljivim uspehom nastoje da domaći kinematografski žargon obogate mnogim novim rečima, izgovaranim danas na avangardnim meridijanima svetskog filmskog ustrojstva. Reditelj Aleksandar Petrović, takođe, jedan je od retkih jugoslovenskih filmskih umetnika koji je imao srčanost da svoju stvaralačku pasioniranost upusti u mutne i virovite vode modernih egzistencijalnih tema koje, po pravilu, impliciraju i sasvim nove stvaralačke manire. Aleksandar Petrović, najzad, spada u red onih ponajredih domaćih filmskih radnika koji prilaze svome poslu s punom profesionalnom odgovornošću, seriozno, pedantno, pasioanatno i proračunato. Zahvaljujući tome, Petrovićevi filmovi ne oduaju naše uobičajenu razbaratušu, improvizatorsku inspirativnost, već predstavljaju ozbiljne pokušaje oformljavanja integralnih dela. Petrovićevi neuspesi i promašaji zbog toga imaju se centrići kao zabludelosti čoveka čija časna profesionalnost to ne zasluzuje, a sve prigovore upućene njemu u račun treba tretirati kao strogost čija je oština rezultat jednog ukorenjenog poštovanja.

Film *Dani* Aleksandra Petrovića deo je koji je, poput mnogih sličnih u tradiciji francuskog i italijanskog avantgardnog filma, usmerilo svoj objektiv u najboljnju i najnebulozniju tačku savremene egzistencijalnosti, u hudu ljudsku usamljenost. Jedna socijalna konstitucija, kao što je naša, u principu ima i te kako velikih koristi od slično usmerenih filmova i slično usmerenih tema jer je rvanje s usamljenju

nacionalnim estradama. Ta satira koja varijacijama, mlađalačkom razigranom satiru tudi satiru ne služi na čast svome autoru jer svaljuje na druge onu istu krvicu zbog koje i njoj samoj zastaje kost u grlu, Slobodan Novaković, inače, poseduje sve one neophodne atrakte koji konstituišu rasnog satiričara: oštrenu zapažanju, žurnalističku obaveštenost, pasioniranost dnevnom empirijom, kritičku postojanost i, pre svega, jedinstvenu varničavost duha. Svi ti kvaliteti i mnogi drugi, dakako, umanjuju oštrenu narečenih prigovora, ali i ne isključuju u potpunosti humoristu koji je pokušao da se pretvara u satiričara, zlepivši lažne brkove kao mali Andra, u zvezni karjeru na našim humorističkim estradama, ansambl Satiričkog kabarea Komarac regrutovan je svoje članstvo iz pukog diletantizma čiju neukost nije u stanju da kompenzira čak ni oduševljenje s kojim je ta zajaprena četa pristupila svom zadatku. Program Slobodana Novakovića, bez sumnje, ostavio bi na gledaoca neupredivo snažniji utisak da je izveden s većom merom profesionalizma, od strane glumaca pred kojima dobromerni gledalac ne bi morao da zatvara jedno, pa i oba oka.

Vuk VUČO

ISPRAVKA

U prošlom broju „Književnih novina“, tehničkom greškom na prelomu, ispolio je sledeći pasus iz pozorišne kritike Vuka Vuča „Individuum u istoriji“. Redakcija se izvinjava autoru i čitaocima.

„Umetnik Ljubiša Jovanović, interpretator naslovne uloge Bihnerovog dela, dan je povoda da njegovu robustnost i snagu uporedimo s kurjačkim zavijanjem koje traje minuti neprekidno a da, pritom, ne istroši ni polovinu zalihe duha. Danton Ljubiša Jovanovića, isklesan monumentalno kao dijelom nekog gorostasnog vajara, jedan je od najprodorasnijih glasova i najkrvavljenih rana koje smo imali prilike da upoznamo poslednjih godina na našim scenama. Stevo Žigon, u ulozi Robespjera, takode je na svoj način očelotvorio najviši domet ove

predstave, precizan kao najfiniji satni mehanizam evropske glumačke škole, ritmičan do raspevanosti i osetljiv do treptanja,

ali i zablude u nastojanju da Robespjera simplicistički karakterište skoro psihopatiskom impotentnošću. Stojan Dečermić, tu-

mač Sen-žista, pružio nam je na uvid neobičajenu sliku krvnina, introvertiranog, bolno zamišljenog, sumornog kao klatno časovnika koje odbrojava tragolični i neumitno oticanje života. Najzad, Milan Ajvaz, čovek

kroz kog je progovorio klič mnoštva i krik bubre, da je svom liku onu meru bolne ljudske neposrednosti zarad koje se pijani čovečulji pretvaraju u Gullivera, na šta

ga je naveo reditelj Belović znalačkim produbljavanjem psihologije gomile“.

NA STAKLENIM NOGAMA

Film „DANI“

po scenariju i u režiji

Aleksandra Petrovića

dna od najhumanijih bitaka koje u nas vode na planu integriranja individue i mnoštva. Film *Dani*, međutim, samo u osnovi, samo u svom zametku, časno ilustruje ovu časnu temu. U svemu ostalom, inače, on je sklop psiholoških proizvodljivosti, egzistencijalne dehumatizacije, monstruoznosti, sadizma i ponadarstva. Tema koju je Aleksandar Petrović odabrao za svoje *Dane*, tema ljudske otuđenosti i usamljenosti u velikom urbanom organizmu, u suštinu mnogo više bi odgovarala jednom kratkometražnom igranom filmu nego formi za koju se Petrović brzopleti opredelio. Na Prokrustovoj postelji, duž koje je pokušao da razvuče svoju minij-

UMRO VAN VIK BRUKS

OVIH DANA Amerika je izgubila jedog književnog veterana. U sedamdeset sedmog godinu života umro je jedan od najuticajnijih književnih kritičara koji su na američkom tretuvali — Van Vik Bruks. Roden 1886. godine, Bruks je između 1915. i 1920. godine preuzeo krmilo američke kritike i svojim prvim delima, poglavito iz oblasti kulturne istorije, pokušao da nadre objašnjenje za artističko siromaštvo američke prošlosti i usmeri američku literaturu iz mrtvog mora sukobljenih doktrina i emocija Proučivši uticaj putovanja na razvoj američke kulture („Vino puritanca“, 1909), napisavši naučne biografije o Marku Tvenu, Henriju Džejmsu i Emersonu i nekoliko drugih, veoma uticajnih knjiga („Književni život u Americi“, 1918. i „Književni život u Americi“, 1921), Bruks je 1936. godine počeo da daje svoj glavni doprinos američkoj literaturi. Te godine izšao je prvi tom njegove studije o američkoj književnosti XIX veka. „Tvorci i pronalažači“, pod naslovom „Cvetanje Nove Engleske“.

Dramaturgija Petrovićevih *Dana* konstruisana je u tradiciji monotonih antonijevskih tokova i shematičnosti francuskog anti-teatra. Osnovna tema koju ova konstrukcija nosi gotovo neprekidno se kruni na svojim staklenim nogama i samo pokadžo dopire do gledačevog sluhu, zamučena kao zamrznuto okno na medi realnog života i memljivog kazamata u kome vrve importovane, deformisane senke Renesa, Antonionija, Bunjuela, Joneska i drugih, Petrovićev filmski jezik kultivisan je, doveden do izvesne perfekcije, ali shematski primjenjen u ovom filmu na princip učestalog smenjivanja krupnih planova i dalekih visinskih totala. Montažni rezovi namenjeni stimuliranju vizuelnog ritma kod Petrovića pokatkad su vršili psihološke i emocionalne amputacije kakve reditelj Petrovićev kultura i umstvo ne bi smeo sebi da dozvoli, bez obzira na svoju pasioniranu avangardnost.

Sol BELOU Pisac kao

ČAK AKO JE OTVORENI IMORALIST, čak ako se sam naziva anti-umetnikom, buntovnikom, crnim dušmanom života, očajnim neprijateljem društva, pisca neepromenljivo motiviše želja za istinom. Razjašnjenje, produbljenje i rasvetljenje moralni su ciljevi čak i onda kad sredstva čitaoциma izgledaju anarhistična ili, pak, odvratna [...].

Naravno, što stvari postaju teže, snažnije se ponavlja zahtev za afirmacijom. Što su one mračnije, sivlje, sumornije, glasniji je vapaj za bojom i raznovrsnošću; što ljudi više kradu, više traže da slušaju o poštenju. Mora biti da je tako u toku prirode. Ali čini se da je isto tako u toku prirode da pisi moraju pokušati da poštuju takve zahvale. Jedni sa detinjom gorljivošću, drugi smirenje, pokušavaju da nagoveste kako se ono što nam je svima tako preko potrebnog može naći — ono osećanje reda, ona neopodrina merila koja u prošla vremena nisu nastala s romanisjerima i dramskim piscima.

Gde romansjeri i ostali mogu da pronađu ta merila? Šta će ponuditi moralno potrebitoj publici koja traži afirmaciju? Ukoliko romansjer želi da bilo šta afirmiše, on mora biti spremam da svoju stvar dokazuje krajnje podrobno, da je miri s veoma čvrstim činjenicama, mora čak biti spremam na ponižavajuće otkriće da, možda, afirmiše nešto sasvim drugo. Činjenice su tvrdoglavle i uporne, a umetnost romana sklonja je da se suprotstavlja svesnim ili ideološkim ciljevima pisa, uništavajući katkad konstruktivne namere uništavaju roman.

Dobar primer za ovu vrstu uzajamnog uništenja može se videti u knjizi *Gubave duše* koju je, nedavno, objavio Gream Grin. Temu ovog romana predstavlja duhovna suvoča koja počinje samogađenjem i samoodbacivanjem jednog uspeleg arhitekte koji, umoran od ovog sveta, odlazi u Afriku nastojeći da u njoj izgubi svoju ličnost. On se nastanjuje u jednom azilu za gubavce, vučen na neodređen način bolesnima i medicinskom misionarskom redu, sveštenicima i lekaru. S početka on ne oseća istinsku želju da pomaže. Prima smrt u sebi i ne oseća nikakav podsticaj da se oslobođi tereta bescijljnosti egzistencije, ali uskoro, uvučen u borbu s bolešću, počinje da biva koristan. Roman se, međutim, dalje ne razvija, jer se završava. Mlada žena jednog stanovnika azila, neurotična i luckasta, ulazi u priču i pomoću neverljive glume prouzrokuje neožaljenu propast našeg ogubavelog arhitekte. Ostaje sumnjiva afirmacija da je potrebno odustati od takve predanosti svojoj sopstvenoj patnji i živeti i delati za druge. Ovakvo nešto, svih se moramo složiti, dobro je afirmisati, i da je gospodin Grin bio u stanju da to u svom romanu strasno ilustruje, mi bismo svi bili bezgranično zahvalni. Obavezni smo mu, međutim, jedino za njegov upečatljiv opis suvoče. Ali sam roman, ili umetnikova savest, ne mogu da dozvole iznudenu afirmaciju i zato knjiga ne može ništa drugo do da se sama raspadne.

Postojalo je, jednom, u istoriji romana bezbjedno vreme kad je pisac imao jedino da pripoveda šta se desilo. Tad nas je doživljaj sam po sebi zadovoljavao; opis doživljaja bio je sam sebi opravdavanje. Danas, međutim, nešto tako jednostavno izgleda sasvim neprihvatljivo. „Ja“, ličnost kojoj se događaj događaju, nije možda prihvativ za tešku i probirljivu modernu svest.

Genijalni pisci XX veka (Pol Valeri, D. H. Lorens, Džems Džojs, između ostalih) podstakli su nas da okušavamo stabilnost doživljavanog „ja“, rastvorili su ga u intelekt ili u instinkt, u svakidašnji život ljudskog roda, u san i u mit, i učinili nas, sve zajedno, svesnim da je suverena individua, onaj zbijeni entitet čija sreća, strasti i moralni problemi ispunjavaju stranicu romana (kao i istorijskih studija) jednostavno fabrikat, proizvod mnoštva interesa i uticaja, našeg neznanja fizike, psihologije i naših društvenih klasnih podela.

Kakvi god da su objektivni rezultati, nihilističke strasti stvorene ovim preocenjivanjem nisu iscrpne. Ako ništa drugo, zahtev za radikalizmom u književnosti postaje sve glasniji. Nedavno nam je Ljidi Fidler kazao da se odgovornost romansera sastozi u tome da bude u opoziciji, da kaže „ne“, uvek „ne“, „ne“ gromoglasnim akcentom. Gospodin Fidler nas podseća da negativna tradicija u književnosti, tradicija proročkog žigosanja, zahteva našu lojalnost.

Da, proroštvo je lepa stvar ukoliko možete da ga postigete. Kad ovo kažem mislim da prorok mora biti pravi prorok. Ukoliko bi, umesto božje reči koju mora i izgovoriti, imao u svom stražnjem džepu neki književni program, ljudi njegova proročanstva nikad ne bi prihvatali. Nužne su dve napomene. Prvo, maloumnost ortodoksne afirmacije i providni i nesvrishodni optimizam ne treba da izazovaju jednaku ili suprotnu reakciju. Drugo, niko ne bi trebao da nađe svoje „ne“ proučavajući literaturu koja može pokazati, kako su neki tvrdili, da su od Sofokla do Šekspira i od Šekspira do Tolstoja najveći geniji proklinjali život. Ali činjenica da pisac na sličan način proklinje život apsolutno ništa ne dokazuje. Slobodan izbor pisaca u ovim stvarima nikad ne može biti zanimaljiv. Siti smo ljudske vrste ubogih koja je potpuno zadovoljna sama sobom. U Francuskoj je ubogi, gnevni i plahoviti junak postao u knjižarama isto tako običan kao choucroute garnie u restoranima — očajni sauerkraut, garniran uz knackwurst prometejstva srednje klase. Odista, vreme je da svako shvatiti da je romantično očajanje u ovom obliku, džangrizavo svesno apsurdna, apsurdno kobno, a ne metafizički „apsurdno“. Ima velelepnosti u proklinjanju nebesa, ali kad proklinjemo svoje čarape ne treba da očekujemo da će nas užimati ozbiljno.

Pisnici koji-nastavljaju tradiciju romantičnog pesimizma, koja je tako raskošno počela Bajronom, Puškinom i Žerarom de Nervalom, jednostavno su beznačajni. Gradanski optimizam, koji je razbuktavao pesnike XIX veka, nije više tako ponosan i samopouzdan. Pre nekoliko pokolenja počeo je da tetura i do sada je nekoliko puta pao na nos, pa

STVARAĆE

BROJ POSVEĆEN SLOVENAČKOJ KNJIŽEVNOSTI

APRILSKI BROJ ovog časopisa u celini je posvećen slovenačkoj književnosti i slovenačkoj kulturno-umetničkoj problematiki. Prilozi u ovom broju su raznovrsni, a najveći broj napisa posvećen je kritici: od problemskih članaka, do kritičkih prikaza i beležaka.

Franze Zdravec, u članku „Estetska ili idejna kritika“, zalaže se za takvu kritiku u kojoj bi bilo ostvareno jedinstvo estetičke i ideološke kritike. Razlozi koje on daje usmereni su u pravcu da su i jedna i druga kritika u podjednakoj meri jednostrana i isključiva i da se samo njihovim jedinstvom može doći do ispravnog kritičkog suda. „Kako je drug čine... moguće uspešno otkriti i odbaciti dekadenciju umetnosti u obliku socijalističkog realizma žadnovjevskih načela?“ — pita se Zdravec.

Na osnovu slovenačke književne situacije Alojz Rebula govori o problemu intelektualnog poštenja kritičara i o moralnim kvalifikacijama onih koji o literaturi pišu. Ističući da primer Ivana Čankara i Ivana Prijatelja, Rebula otkrivač ovaku sklicu: „Ilik idealnog kritičara: „Kritičar koji pristupa umetnosti sav veselo, sa čeličnim živcima, bez senke nad sobom“, koji će imati široko razumevanje za sve ono što u umetnosti kojom se bavi takvo razumevanje zaslužuje.“

IZLOG ČASOPISA

COBREMEHODI

MЛАДИ МАКЕДОНСКИ ПЕСНИЦИ

MAJSKI BROJ ovog skopskog časopisa objavljuje osvrta Duška Nanevskog „O poeziji mlađih makedonskih pesnica“. Pokušavajući da da presek i sintezu matičnih književnih zbivanja, Nanevski dolazi do izvesnih tačnih i, čini se, očiglednih zaključaka. On smatra da intenzivni stvaralački razvoj savremene makedonske poezije mnogo duguje „postojanom podmladivanju“, i da mlađi pesnici označavaju da lju, treću, etapu ove književnosti. Oni dolaze kao smer na starje generacije (koja je negovala „ezgalaciju poetske ideje“) i srednje generacije (koja se kretala u okvirima „otkrivanja svetova poetskih intima, lirske raspolaženja i čistog osećanja“), i produbljuju „strast raznovrsnih doživljavanja“.

Opšta karakteristika mlađih pesnika, u formalnom smislu, može se svesti na stalnu brigu o jezičkoj materiji. Od arhaične leksike, preko govornih prozajama i tvoračkih inovacija, svi oni nastoje da obogaće jezik smelim metaforama, da probude izraz „končiznom i preciznom slikovitošću“, da posposbe maternu kazivanju za poruke modernog senzibiliteta.

Sadržinski, preokupacije i streljenje mlađe poetske generacije mogu se, doduše, simplifikovati, svesti na nekoliko bitnih duhovnih i stvaralačkih tokova. Miho Atanassov, Vide Podgeorec i Vide Vidović neguju poeziju „ne-posredne lirske impresije“, obolek „čiste pejzažne lirike“. Aleksandar Hristovski, Jovan Ivanjanić, Petar Nanevski i Jovan Pavlovska nastoje da ostvare „lirske objektivizacije i rodnog kraja i životne atmosfere“. Posebnu grupu čine mlađi pesnici koji su podložni „realnoj opštriciji i pronicanju u psihologiju seoskog socijalnog života“: Jovan Koteski, Petre Andrejevski i Petar Boškovski. Naročito je interesantna pojava grupe mlađih „gnevnih pesnika“ s njihovom „spontanom eksprezijom i imaginativnim osvjetljavanjem“ vekovne makedonske nacionale sudbine. Najistaknutiji predstavnici „gnevnih“ jesu Radovan Pavlovska, Bogomir Duzel i Ljubiša Taškovski. Pošteni grupu čine takođe mlađi pesnici koji su s obzirom na svoje godine, danas već nalaze izmedu pedesete i šezdesete. Ako, pak, posmatramo i samo delo ove najnovije generacije, i tadi možemo reći da pesme sakupljene u ovoj antologiji pružaju najraznobojniju i najmnogostrukturiju sliku. Skoro kod svakog pojedinog pesnika nalazimo na takve erte koje su izrazito individualne i naročito odskaču u ovoj sličnoj bogatoj bojam. Jedna od najkarakterističnijih crta ovog izbora je baš ta što su medu pesmama tražene one koje — po rečima antologičara — odražavaju svoj individualni prostor čak i tada ako je on kod jednog ili drugog i skromnijih razmera. I upravo zato su iz antologije izostala neka imena koja u današnjoj jugoslovenskoj literaturi uživaju veći glas od ponekog ko je ušao u nju, jer baš ovaj kriterij je nedostajao pri izboru. Nijedna antologija ne može biti savršena, pa je — baš pod sličnošću reflektora pro-

je napominjati kako bi trebalo biti obratno, kako bi kritika moralna imati na raspolaganju kulturnu industriju, a ne ovu nju. Jer kritika ne bi smela da iznevere svoj najvažniji zadatak: da formira stav i mišljenje ne samo jedne epohe nego, preko njega, i prvi začetak istorijskog mišljenja ili, jednostavno, logičke i intuitivne, opasnost od formule, od amuleta, od parole ideološke ili, jednostavno, logičke i intuitivne, opasnost od formule, od amuleta, od parole ideološke ili,

ta, bez unutrašnjeg jedinstva i međusobne komunikacije, o

sim na onom najnižem stupnju, čisto tematskom. Taj pravac je iz osnove pogrešan i kultura se mora, bilo pod pritiskom industrije ili ne, vratiti svom osnovnom zadatu: da stalno postavlja pred čoveka iščekivanje i pitanje kako će se završiti, kako se može završiti ili produžiti, sve ono što predstavlja jezgro i suštinu ljudskog života i postojanja.

(T. K.)

ИРОПАМ! је КРИТИКА ПОЛЮРИЗА

O MLADIM JUGOSLOVENSKIM ПЕСНИЦАМА

U APRILSKOM BROJU ovog makedonskog časopisa Zoltan Cuka prikazuje, pod gornjim naslovom, antologiju poratnih jugoslovenskih pesnika: „Vrata vremena“, koju su sastavili Ivan V. Lalić i Josip Pupačić. Jedinstven lik jugoslovenskog pesništva — kaže Cuka — može se zaista nazvati mlađim jer drži korak s razvitkom pesništva i jer hrabro traži novo, što se većinom može reći čak i o onim pesnicima koji se, s obzirom na svoje godine, danas već nalaze izmedu pedesete i šezdesete. Ako, pak, posmatramo i samo delo ove najnovije generacije, i tadi možemo reći da pesme sakupljene u ovoj antologiji pružaju najraznobojniju i najmnogostrukturiju sliku. Skoro kod svakog pojedinog pesnika nalazimo na takve erte koje su izrazito individualne i naročito odskaču u ovoj sličnoj bogatoj bojam. Jedna od najkarakterističnijih crta ovog izbora je baš ta što su medu pesmama tražene one koje — po rečima antologičara — odražavaju svoj individualni prostor čak i tada ako je on kod jednog ili drugog i skromnijih razmera. I upravo zato su iz antologije izostala neka imena koja u današnjoj jugoslovenskoj literaturi uživaju veći glas od ponekog ko je ušao u nju, jer baš ovaj kriterij je nedostajao pri izboru. Nijedna antologija ne može biti savršena, pa je — baš pod sličnošću reflektora pro-

vreme, sam pisac i jesti i nije svoj heroj.

On uporedi život i stvarnost, ali njegovo delo nikad nije završeno. Servantes je završio svog „Don Kihota“ samo pod pritiskom njegovih pustolovina. Tako i najsuspornoja tumačenja — materialistička i idealistička — tih dela mogu biti, na izvestan način, potpuno istinita. Umetnik daje svoje delo, a ovo, kao i svet i legende, može biti tumačeno na hiljadu načina.

Pisac ima za dužnost da imenuje naš svet. Na izvestan način taj posao uvek ostaje neispunjeno. Otuda je književnost i diskretno eksperimentiša, pa u organski razvijenu, kompaktnu razvijenu stvaralačko umetništvo, ugradjuje realističke metafore i hibride asocijacije. Iz ovog jasno proizlazi da Lalić vezanim stihom rukuje isto tako svesnom umetnošću kao i najhrabrim slobodnim stihom, a da u njegovim najvezanijim stilovima uvek možemo osetiti brigu umetnika forme.

(A. P.)

ARTS

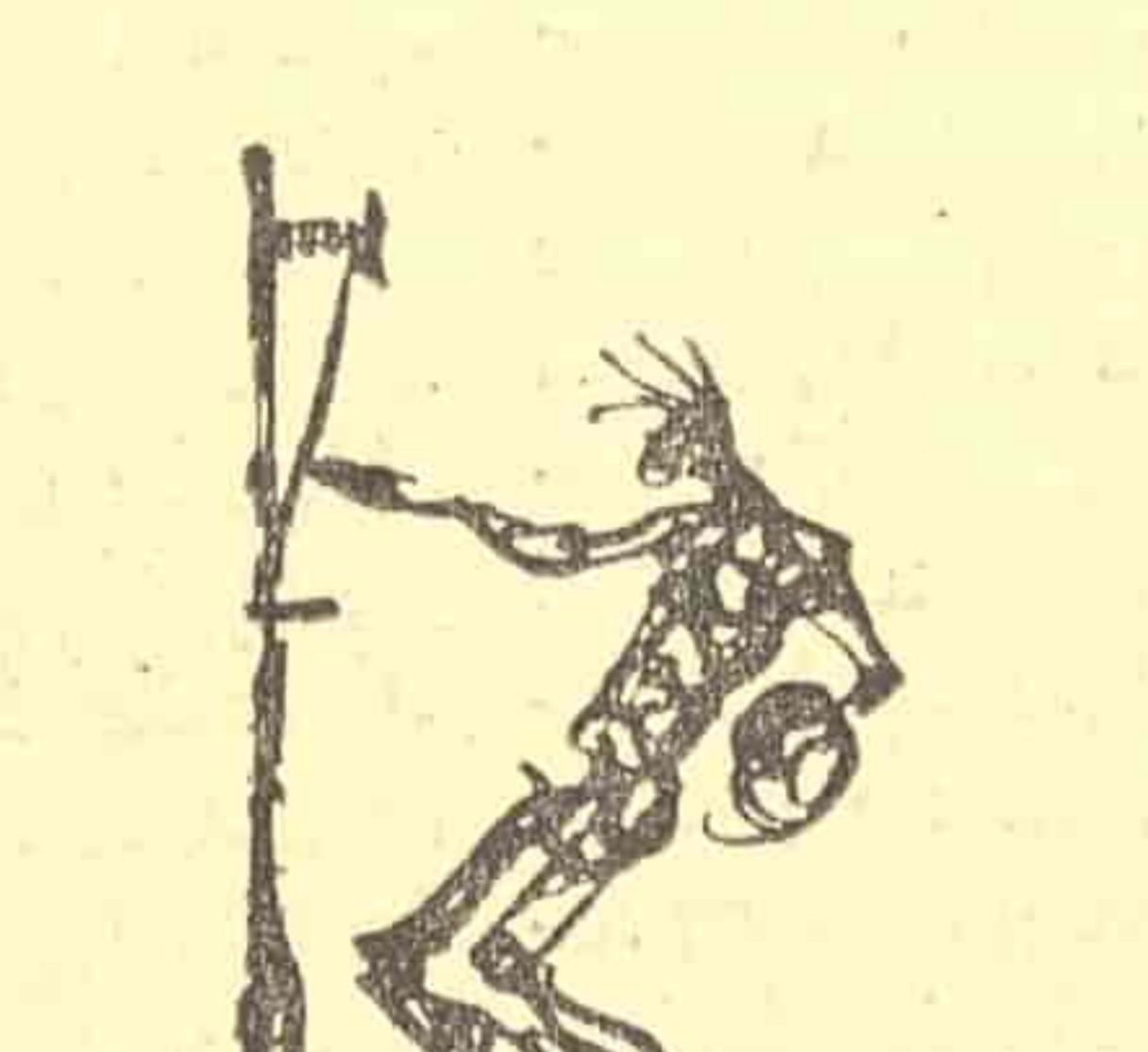
DA LI JE KNJIŽEVNOST NEPOTREBNA

DA LI JE književnost nepotrebna kao, na primer, kuglanje, ili je neophodna ljudskom životu? — pita se Klod Bonfo u svom velikom članku, objavljenom pod gornjim naslovom u broju od 1. maja. To pitanje ostaje uvek otvoreno: Šta je, u stvari, književnost? Ona je nešto i vrlo staro i uvek veoma živo. Stara i mlada u isto vreme, u većem je previranju. „U današnjim beležnicama stvaraju se velika dela budućnosti“, kaže Virdžinija Vulfi, a Marta Robert primećuje da velike knjige izazivaju tumačenja, u isto vreme i protivurečna i podjednako istinita. S jedne strane sami se pisci ispodavaju u svojoj umetnosti. S druge strane, kritičari razmišljaju o svojim lektirama.

Nije li književnost samo jedan način izražavanja, ili bolje rečeno pisanje? Zar se književnost ne izdvaja svojim oblikom, jezikom, odnosno načinom izražavanja, uvek jasnim i veoma gipkim, od drugih oblika izražavanja (govornog, tehničkog)? Sve je u stvari, zaljubljeno u reči kao neki muzičar u tonove. I reči su, kao što misli Malarme, grada literature.

Svaka velika književnost je epska, podrazumevajući u njoj stalne i sve jače odnose između umetnosti i stvarnosti, između apstraktne i konkretne; u njoj pisac nije samo u službi jedne ideje i jednog oblika, već svog dela. U isto

(N. T.)

QUESTO E ALTRO

KRITIKA I INDUSTRIJA

DANAS se u svetu konsumira ogromna količina pseudokulture, kaže Pjero Bigondari u svojim razmišljanjima o odnosu kritike i „kulturne industrije“. Kulturna industria ponaša se prema svojim proizvodima isto onako kako se prema svojim ponaša metalnili, recimo, automobilista industrija: pošto je upotrebljen, i pošto se isplatio, proizvod može biti bačen. U pravi čas biće zamjenjen novim proizvodom, tehnički savršenijim, i naročito, novijim. Neprestalan obnavljanjem instrumenta sredstava razvija se ono, obično su mu odgovarajući, dosade kod modernog čoveka. Ali to je instrument, ali i uvek veoma živo. Stara i mlada u isto vreme, u većem je previranju. „U današnjim beležnicama stvaraju se velika dela budućnosti“, kaže Virdžinija Vulfi, a Marta Robert primećuje da velike knjige izazivaju tumačenja, u isto vreme i protivurečna i podjednako istinita. S jedne strane sami se pisci ispodavaju u svojoj umetnosti. S druge strane, kritičari razmišljaju o svojim lektirama.

O tim se pojavljaju najviše govorilo, jer u Bugarskoj još uvek ima pojedinačna s maliogradanskim i dogmatičarskim mentalitetom koji načinno kvalifikuju svaku stvaralačku i poštenu kritiku kao klevevanje socijalističkog društva, vlasti i sl. Zadatak satiričara je, istaknut je na ovom razgovoru,

Između kulture i konjunkture

MUZIKA U KUĆI postala je potreba savremenog čoveka. Interesovanje koje u poslednje vreme vlada kod nas za gramofonske ploče bilo je osnovni preduslov da tri naša proizvođača ploča — „Jugoton“, „Diskos“ i RTB — razviju veoma bogatu produkciju. Potražnja kupaca je veoma velika, a preduzeća, povećati se za konjunktturnim zahtevima tržišta, ostvaruju svoju proizvodnju bez čvršćih umetničkih konceptacija i izgrađenih estetičkih kriterijuma.

Podaci Kulturno-prosvećene zajednice Srbije olakšavaju potpuno sagledavanje dosadašnjih proizvodnih konceptacija proizvođača gramofonskih ploča kod nas. Dok „Diskos“ iz Aleksandrovca svoju proizvodnju usmerava isključivo u pravcu izrazite konjekture i ostaje na terenu zabavne i narodne muzike, „Jugoton“ i RTB, jednim malim procentom, pokušavaju da zadovolje i potrebe ljubitelja ozbiljne muzike. Od 600.000 ploča, koliko je „Diskos“ proizveo tokom 1962. godine, 60% otpada na narodnu, a 40% na zabavnu muziku.

Fabrika ploča RTB proizvela je tokom prošle godine 800.000 ploča. Od toga 44 ploče, sa 264 naslova, otpadaju na narodnu muziku (44%), 39 ploče, sa 234 naslova, na zabavnu muziku (40%) i 16 ploče, sa 88 naslova, na ozbiljnu muziku (16%). Veoma je karakterističan podatak za karakter opštote orientacije proizvođača da proizvodni plan RTB za ovu godinu predviđa sledeći odnos: 40% zabavne, 50% narodne i 10% ozbiljne muzike.

Moguće je da proizvodna situacija odgovara zahtevima tržišta i sigurno je da za narodnu i zabavnu muziku postoji daleko veće interesovanje nego za ozbiljnu, klasičnu muziku. Drugo je pitanje, međutim, u kojoj meri proizvođač treba da usklade svoje komercijalne planove sa kulturnim karakterom koji njihovo delovanje mora da ima.

Umesto da, pošto se ploče zabavne i narodne muzike „same prodaju“, daleko više pažnje obrate na reklamiranje ploča na kojima je snimljena muzika koja nije u tolikoj meri postala potreba našeg čoveka, proizvođači mnogo veću pažnju obraćaju na reklamu onih ploča kojima reklama, očigledno, nije potrebna.

Posebno bi se trebalo pozabaviti pitanjem koliko je pravilan jednak tretman ploča, bez obzira na žanr, prilikom plaćanja kamate. Razgraničavanje u ovom slučaju moglo bi da stimuliše proizvođače da repertoar ozbiljne muzike učine širim, bogatijim i potpunijim.

Dok nas, s jedne strane, u izvesnim slučajevima, proizvođači gramofonskih ploča zasipaju izrazitim muzičkim šundom, prilično se neodgovorno postavljajući prema svojim proizvodnim planovima, ozbiljna muzika ostaje zapostavljena i traži ravnopravan tretman u ovu našo previše komercijalizovanu, a odveć malo kulturnoj proizvodnoj orientaciji.

Zašto i dokle tako?

SCRIPTA MANENT

ODMAH, U POČETKU, da ne budu zabune: ja sam lično protiv svih papagaja i preživara, svih čeprkara po bunjištima duha, svih starinara bez mašte i invencije. Oni koji nikada nisu umeli, nisu bili u stanju da oživotvore podatak, ubili su ga: nerođenog, ili u začeću. Blaže rečeno, ali još uvek do nepratišta oporo, oni su ga kompromitovali. Za njih, tu felu novu i tako opet kolenovički staru, faktografija je privlačan metod, nezamenljivo ubežište, mirna i bezopasna luka za tavorenje prepotentno sivilskih dana. Zbog takvih, pravedno, a možda i nepravedno, izvikan je čitav jedan sistem; za takve i zbog takvih, treba se ograničiti (ja bar želim da tako razumem), bila je podignuta hajka na književnu istoriju, istoricizam, koja i danas traje.

Ali ovde se radi o nesporazumu.

Premda je istorija — istorija, a književnost — književnost, istorija književnosti nedvosmisleno podrazumeva sistematsko proučavanje kulturnog nasledja, uz odgovarajuću interpretaciju vrednosti. Razume se, o kvalitetima ne mogu, ne bi trebalo da govore individue bez kvaliteta, bez njuha i slaha za literaturu. Tužno je, ali istinito, da je u stvarnosti često sasvim obratno, pa nije ni čudo da se ustalilo mišljenje: kreativci su iz-

van naučnih institucija, mahom slobođeni stvaraoci, koji se, nesputani, bave tzv. čistom (ne prljavom?) literaturom. Tako i nevoljno ispada da su u nastavno-naučnim maticama, na fakultetima konkretno, dakle tam gde se najgovornije, planski i organizovano priprema kulturni podmladak, sećač znanja o književnosti u zabrinjavajućem broju najčešće jalovi istoričari, mediokriteti koji se bave praznim teoretišanjem, pedantno sistematizujući činjenice o ovom ili onom, pazeći da čas istraže četrdeset i pet minuta, i sami, katkad, svoga tavorenja nesvesni i zato duboko samozadovoljni i srećni.

Na žalost, i toga ima.

A šta je sa materijom kao takvom? I inače, kako u svakodnevnom životu, tako i u apstrakciji, i nesvesno se polazi od određenog podatka. Faktografija kao metod i u nauci i u književnosti i umetnosti postojala je odvajkada i paralelno egzistirala sa svim mogućim izmima, bitisala i nadživelia ih. Za Mone-a Ruansku katedralu je podatak koji traje u svim njenim impresionističkim verzijama na platnu: „Divna dama“ takođe je specifičan podatak za simbolistu Bloka; podatak kao zametak prisutan je u košmarnoj Dos Pasosovoj priči, kao i u

svakoj futurističkoj ili nadrealističkoj ili kakvoj mu dragoj pesmi.

I takozvane meditacije „povodom nečega“ i refleksije oslobođene prividno uslovnosti nisu, u osnovi, lišene svoje izvorne inspiracije, koja je i kao embrion, neufemistički, ono što je: podatak.

Bez ustezanja priznajem da mi je ona faktografija koja je sama sebi cilj (u književnosti ili nastavi književnosti) duboko odvratna, tuda: štit za nedarovite kreature ili mucave političke oportuniste, koji nisu kadri da se uhvate u koštar sa savremenom, ali po svaku cenu žele, moraju da istraju na određenom svome mestu. Ali ako ne cenim ovakve ljude, njihov metod i sistem, iskreno cenim podatak kao takav: ogoljen, primaran, čist u svojoj izvornosti, a poštujem ga, razume se, pre svega i samo ako nešto uistinu govori. Cesto, međutim, od interpretatora mnogo zavisi da li će podatak moći da progovori? Sigurno je da to nije slučaj sa svim onim dopisnicama naših pisaca koje se štampanju po renomiranim časopisima. Samo jedan krajnje ograničen duh, recimo, uveravaće da je od neocenjivog značaja što se pisac taj i taj rodio tu i tu, u kući broj taj i taj, i živeo kasnije u kućama pod brojem tim i tim,

KO KOGA KREDITIRA

Nastavak sa 1. strane

To je, u pravom smislu reči, beskamatno kreditiranje izdavača od strane pisca. Izdavač se, najime, koristi sredstvima koja je dobio od zajednice za pokriće troškova autorovog honorara, dok autor sam snosi sve autorske troškove. Ako mu se isplati akontacija, on i na akontaciju, kao i na honorar isplaćen u celini po izlasku knjige, plaća finansijskom organu porez, tj. ovaj mu se odbija na licu mesta, dok mu se tek početkom sledeće finansijske godine, prilikom obračuna

poreza na lični dohodak u toku godine, autorski troškovi odbijaju od ukupne sume ostvarenog prihoda. Dotle je prinuđen da ih snosi sam. (A da i ne govorimo o tome da su autorski troškovi realno veći od procenta koji autoru priznaje finansijski organ.)

Jasna je, onda, situacija u kojoj se nalazi autor u slučaju da je prinuđen da bez ikakve materijalne načnade u vidu akontacije radi na rukopisu za izdavača: on dvostruko kreditira izdavača i to, najpre, time što je prinuđen da mu stavi na slobođeno raspolažanje svoj autorski honorar, za koji je predviđena tačna stavka u sredstvima koja je odobrila zajednica i stavlja izdavaču na raspolažanje; i, drugo, time što realne tekuće troškove oko pripreme rukopisa snosi autor a ne izdavač.

Mogla bi se staviti primedba da analoga sa stalnim radnim odnosom ne može da se održi. I to, recimo, iz dva

razloga: prvo, plata se isplaćuje međečno unazad i, drugo, ona se isplaćuje za učinjeni radni efekat koji poslodavac na licu mesta koristi. To su, međutim, samo formalističke primedbe. Jer i autor bi pristao da svakog prvog u mesecu bude isplaćen za protekli mesec, tj. da dobija mesečne akontacije i, drugo, i njegov radni efekat u toku jednog meseca je isto tako realan kao i radni efekat službenika u stalnom radnom odnosu. Ako on svakog dana ne predaje direktno u ruke svom poslodavcu (izdavaču) plove dove svog rada, njegov se odnos prema poslodavcu izjednačuje, u tom slučaju, sa odnosom službenika u radnom odnosu koji rade na poslu koji zahteva više meseci ili godina dok ne bude izveden i u toku kojega predaje parče po parče (recimo: razne niske i visoke gradnje) investitoru isto tako ne dolazi u obzir. A, ipak, ti službenici za sve vreme jednog takvog radnog pro-

koje danas, zamislite samo, pripada tom i tome... Ne, nisam to izmislio, sve to nalazi se u nedavno objavljenoj biografiji jednog našeg velikog pisci.

Ali podatak kao takav tu je nedužan: težak prestupnik je autor, koji dozvoljava sebi da titrajući se nevažnim činjenicama i, često, subvencijama zajednice, maltretira čitaoca.

Postoji i druga strana medalje: zlopotrebu određenog podatka. Falsifikat i zloupotreba, u raznorazne, privatno-svadalačke ili društveno zlonamerne, šovinističke svrhe. Ima, dakkako, i dijametralno suprotnih primera. Ni najbriljantnija analiza određenog teksta, dešava se, ne vredi dve pare ako autor ne poseduje ili prenebrezgava izvestan podatak o tom tekstu. Da budem sasvim precizan: ako se kuje u zvezde, najsuptilnijim izražajnim sredstvima protumačen, recimo, kao naš domaći specifikum određen tekst, za koji se naknadno ispostavi, pomoluču najbanalnijeg podatka, da nije ni specifikum, ni naš, ni domaći, onda je čitava priča besmislena. Ima takvih primera u našoj književnoj istoriji, a zabludeli ili, ako hocete, nasamareni protagonisti ne retko su imena slavna i dobro poznata javnosti.

Talenat i sklonost ka samostalnoj, slobodnoj interpretaciji uključuje obaveštenost i znanje. Tako je svuda, mora biti tako, ako nećemo da nam se svet smeje. Na žalost, isuviše često imamo prilike da čitamo o žučnim replikama na nedoučenost, nekompetenciju i neznanje.

Milorad ZIVANCEVIC

cesa i uprkos tome što rad u celini niti je završen niti predat poslovnom partneru — primaju plate kao da je posao završen a objekt predat u ruke naručiocu!

Najzad, ako sam autor predlaže izdavaču da mu štampa delo na kome ovaj još radi i ako izdavač nije pred video niti od zajednice unapred dobio potrebna sredstva za njegovu realizaciju, čim se izdavač odluči da ponuđu prihvati, onda mu korektnost u poslovnom partnerstvu nalaže da sa pišem podeli realne autorske troškove. Jedino bi se u tom slučaju moglo govoriti o nekoj vrsti uzajamnog kreditiranja pod pretpostavkom da izdavač uloži sredstva u vidu akontacije a da u loženi rad od strane autora prihvati kao autorov doprinos fondu uzajamnog kreditiranja koje se uspostavlja u poslovnom odnosu između pisca i izdavača.

Zoran GLUŠČEVIĆ

Medurepublička saradnja pisaca

vesti

ove godine objavljena u Londonu, u prevodu Aleka Brauna.

Tako je „Tajms“ od 10. januara 1963. poredio ovaj roman s Pasternikom, kritičar piše: „Ratni užasi, koji po težini potpuno odgovaraju užasima datim u Džonsovom knjizi, živi su i uzbuđljivi, dok Džonsov podsećaju na čistu kasapsku povetu!“

FOKNER I VILJEM KARLOS VILJEMS DOBILI PULICEROVNE NAGRADE

U Njujorku su 6. maja dodjeljene ovogodišnje Pulicerove nagrade najistaknutijim američkim piscima, muzičarima, istoričarima i novinarima. Nagrade za književnost postupno su dodeljene Viljemu Fokneru i Viljemu Karlosu Viljemu, prvom za prozu i drugom za pozorišnu umjetnost.

USPEH „BALERINE“ NADE CURCIJE-PRODANOVIC U ENGLESKOJ

„Balerina“, omladinski roman Nade Čurčije-Prodanović, napisan na engleskom jeziku i objavljen kod poznatog i ugodnog izdavača „Oxford University Press“, naišao je na nepodeljeno dopadanje engleske kritike. „Tajms“ je na ovom podstakao je izdavač da spremlji ovaj roman u Engleskoj i Američkoj, odlučili su, posle ove odlike, da se povuku iz žirija. Zanimljivo je da je ovo šesti put, otakao su Pulicerove nagrade ustanovljene (1918), da nagrada za dramu nije dodeljena.

Nova vrednost nagrada iznosi 500 dolara, osim za oblast novinarstva gde je 1.000 dolara.

NOVA KNJIGA KINGZLI EJMISA

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo

„napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Uspeli dela podstakao je izdavač da spremlji ovaj roman u Engleskoj i Američkoj, odlučili su, posle ove odlike, da se povuku iz žirija. Zanimljivo je da je ovo šesti put, otakao su Pulicerove nagrade ustanovljene (1918), da nagrada za dramu nije dodeljena.

„Balerina“, omladinski roman Nade Čurčije-Prodanović, napisan na engleskom jeziku i objavljen kod poznatog i ugodnog izdavača „Oxford University Press“, naišao je na nepodeljeno dopadanje engleske kritike. „Tajms“ je na ovom podstakao je izdavač da spremlji ovaj roman u Engleskoj i Američkoj, odlučili su, posle ove odlike, da se povuku iz žirija. Zanimljivo je da je ovo šesti put, otakao su Pulicerove nagrade ustanovljene (1918), da nagrada za dramu nije dodeljena.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim doprinosom literaturi o pozorištu“. Gotovo svi kritičari koji su pisali o ovom knjizi istakli su veoma uspele ilustracije Duška Ristića.

Knjiga koja se čita sa zadovoljstvom, a časopis „Junior Bookshelf“ smatra da je delo „napisano tako dobro da će ga čitaoci, kad ga prečitaju, dugo pamtit“. „Times Educational Supplement“ smatra „Balerinu“ „vrednim dopr